

Lunds universitet

Socialhögskolan

Magisterkursen SOA 203

Vårterminen 2001

MÄNNISKAN BAKOM FLYKTINGBETECKNING

Författare: Zana Bogicevic

Handledare: Anders Östnäs

Förord

Jag vill tacka alla mina intervjupersonerna för de givande berättelserna som de har delat med mig. Jag upplevde att de alla har en väldigt human relation till de flyktingar som de möter.

Lund, 2001-05-23

Zana Bogicevic

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1.	INLEDNING	5
1.1	PROBLEMFÖRMULERING	6
1.2	SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	7
1.3	METOD OCH URVAL	8
1.4	KORT HISTORIK	12
1.4.1	Flyktingpolitikens påverkan	13
1.4.2	Invandrar- och minoritetspolitiken	14
1.5	NÅGRA BEGREPP I UPPSATSEN	14
1.6	TIDIGARE FORSKNING	17
1.7	DET KOMMUNALA FLYKTINGMOTTAGANDET	19
1.7.1	Allmänt	19
1.7.2	Flyktingmottagandet i X kommun	21
1.8	Fortsatt framställning	22
2	INTRODUCERANDE TEORIER	23
2.1	Kris och krisförlopp	23
2.1.1	Olika slags kriser	23
2.1.2	Varför just Cullberg	24
2.1.3	Krisförlopp och symptom	25
2.2.	Invandringskris	26
2. 2.1	Invandringskrisens kännetecken	27
2.2.2	Invandringskrisens faser	28
2.2.3	Förluster vid invandring	29
2.3	Bilder ur flyktingfamiljens album	31
2.3.1	Att tvingas lämna det okända	31
2.3.2	Asyllandet	32
2.3.3	Att hitta mening i det okända	33
3	PRESENTATION AV INTERVJUERNA	33
3.1	Socialsekreterare	34
3.2	Psykiater	38

3.3	Präst	40
3.4	SFI lärare för grupp med ingen eller kort utbildning	43
3.5	SFI lärare för grupp med utbildningen längre än 8 år	45
3.6	Hjälparbetare	48
3.7	Kurator	51
4	ANALYS	54
4.1	Det etnocentriska förhållningssätt i flyktingmottagningen	
4.2	Särskilda åtgärder	58
4.3	Barn och ungdomar	61
4.4	Hållningar och attityder	63
4.5	Integrerade kunskaper	65
4.6	Normaliseringsprocess	66
4.7	Sammanfattning	67
5	SLUTORD	68
6	REFERENSER	71
7	BILAGOR	72

1. INLEDNING

Jag kom till Sverige våren 1993 med min då sjuåriga flicka, efter att vi plötsligt fick chansen att fly från kriget. Min man, mina föräldrar och många vänner kunde inte komma ut och blev kvar i Sarajevo. Separationen blev plötsligt, vi hann inte ta förväl ordentligt. Då visste ingen av oss att vi skulle återförenas först två år senare.

Efter krigets slut återförenades jag med mina kära. De kom förändrade, märkta av de mardrömslika upplevelserna som de blev tvungna att gå igenom. De förblev förändrade, jag förblev förändrad. Vi lärde känna varandra på nytt. Inget blev som förr.

Inte nog med det. Jag kom hit för att föra mitt barn i säkerhet. Flera år senare berättade min dotter om att jag var onåbar för henne de första åren i Sverige, att jag inte fanns när hon behövde mig, att jag inte var någon att lita på och känna sig trygg med. Hon berättade vidare att jag bara grät, tittade på nyheterna och var alltid ledsen. Och hon hade bara mig då.

Jag som älskar min dotter över allt annat i världen, hade svikit henne när hon behövde mig mest. De åren som passerat hade hon sett mycket sorg och frustration. Hon hade bevittnat min och min makes kamp att nå ytan och gå vidare. Istället för att stödja henne, hade hon i själva verket blivit vårt stöd och drift kraften i kampen att komma på fötter igen. Under denna tid förblev hon en förlorare.

Det hjälper inte att säga till mig själv att jag gav vad jag kunde ge. Inte heller att vi verkligen ansträngde oss att bli bra föräldrar. Skuld känslor för allt det hon blev utsatt att gå igenom med oss, kommer jag att bära med mig i graven.

Det blev inte heller bättre när jag insåg att det finns för många andra "svikna" flyktingbarn runt omkring.

Uppsatsen tillägnad alla svikna flyktingbarn.

1. 1 PROBLEMFÖRMULERING

Sverige har blivit ett invandrarland läser man i olika sammanhang. Men Sverige är inte ett invandrar- utan ett flyktingland. (bilaga 2) Det är oerhört stor skillnad att *fly* till Sverige och *komma* till Sverige.

Varför vill jag betona denna skillnad? Att kalla flyktingar för invandrare rättfärdigar ett annat förhållningssätt och ställer andra krav och förväntningar på människor. Att kalla flyktingar för flyktingar väcker en association om att denna människa har flytt från något, och kanske en medkänsla. Att kalla flyktingar för invandrare väcker tankar om varför de kommer hit, med vad de kan bidra med och varför de beter sig så konstigt. De flesta av "våra invandrare" finns på Eriksson, Astra Zeneka, Volvo, lycklig gifta med en "svensk" eller som förtidspensionerade.

Många rapporter visar att "invandrarnas" situation har sedan 1980-talet försämrats och den sociala och politiska segregationen har tilltagit. Invandrare har, relativt sett och i genomsnitt, en väsentligt sämre livssituation än övrig befolkning vad gäller arbetsmiljö, hälsa, boende, fritid osv. (Kadhim, 2000)

Invandrare förknippas ofta med problem. Det florerar olika slags förklaringar till vad som har kommit att ses som "invandrarproblem". Under dessa förklaringar ligger i hög grad föreställningar som i grunden antingen pekar på den enskilde individens ansvar (som regel nära knutet till den fria marknadens företrädare och idéer om att marknaden i sig är blind för färg, klass och kön), på rasismen som förklaringsgrund (ofta med hänvisning till fördomsfullhet, psykologiska och kognitiva betingelser, om än också ibland med kopplingar till frågan om formell och informell diskriminering samt institutionell rasism som materiellt baserad ordning som skapar, återskapar och förstärker etniska olikheter) eller på sociomateriella, ekonomiska och tekniska samhällsförändringar. (ibid)

Invandrare förknippas ofta med problem. En allt vanligare typ av förklaring hänvisar inte bara till kulturmöten utan till kulturkrockar och essentiella, ej överbryggbara, kulturella skillnader.

Jag har inte sett böcker där man ställer frågor om de är lyckliga och om de trivs i landet under deras sina år. Då skulle kanske invandrare förknippas med problem som det här samhället ställer till.

Det finns inte undersökningar som handlar om flyktingarnas lycka och trivsel i det nya landet i synnerhet de första åren. Däremot hörs det ofta från olika håll att flyktingar får för mycket. Är det verkligen så och för mycket av vad då?

På vilket sätt möter vi flyktingar, vad ger vi dessa människor, vad bjuder vi på, vilken start har de i det nya landet? När flyktingar har det så bra varför blir de ett problem?

1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Syftet med denna uppsats är att ta reda på vad de ”professionella” som möter flyktingar under deras första år i Sverige ser, upplever och erfar utifrån dessa möten.

Mina frågeställningar är:

- Vilka möjligheter respektive hinder finns kring flyktingar?
- Vad får flyktingar för hjälp? Vad behöver de för hjälp?
- Vad bjuder de olika verksamheter som möter flyktingar på?
- På vilket sätt påverkas flyktingar av invandringen?

Mina motiv med denna uppsats är att visa på möjligheter och hinder i en konkret social verklighet och därmed synliggöra vilka förutsättningar som eventuellt måste förändras för att de möjligheter som, ur en viss synpunkt, värderas som positiva ska kunna realiseras.

1.3 METOD OCH URVAL

METOD

Jag har valt kvalitativa intervjuer för min datainsamling. Intervju definieras som en speciell form av samtal med det speciella syftet att samla information. Intervjuare är medskapare till intervjuens resultat genom sin interaktion med respondenten (Svensson & Starrin, 2000). Det finns för- och nackdelar med kvalitativa intervjuer.

Fördelar med kvalitativa intervjuer

Anledningen till att jag valde kvalitativa intervjuer var de fördelar som finns med att använda den metoden. Genom mötet med respondenten får intervjuaren ett större innehåll i svaren

genom att intervjuaren kan följa upp oklarheter och otillräckligt belysta frågor med inpass av typen ”hur menar du då”, ”berätta lite mer om det här” (Svenning, 1999). Fler fördelar med personliga intervjuer är att intervjuaren kan ställa mer komplicerade frågor och att kroppsspråket och röstläget kan utnyttjas.

Nackdelar med kvalitativa intervjuer

Nackdelen med kvalitativa intervjuer kallar Patel & Davidsson (1994) för ”intervjuareffekt”. Intervjuareffekt är ett resultat av att intervjuaren uppträder på ett sätt under intervjun så att respondenten medvetet eller omedvetet förstår vad som förväntas av en. Eftersom jag själv är flykting från Bosnien och intervjutemat är flyktingar, finns det en risk att jag inte fick uppriktigt menade svar, dvs att svaren kan vara ’en sanning med modifikation’ som anpassades efter min egen bakgrund.

Intervjuformen

Jag har använt mig av halvstrukturerade intervjuer med några utgångsfrågor för att bl.a. undvika styra svaren. I slutet av varje intervju har jag ställt frågor som jag inte fått svar på. För detta använde jag en intervjuguide (bilaga 1), som var ett stöd för mig både under intervjuerna och när intervjumaterialet skulle sammanställas.

En annan anledning har varit Svensson & Starrins (2000) påpekande att genomförandet av en bra intervju är beroende av på vilket sätt intervjuaren lyssnar. Jag valde ett sätt som de kallar för ”den ofokuserade uppmärksamhet”, vilket innebär att intervjuaren håller ögonen på helheten i syfte att fånga det som väntar på sin innebörd. Intervjuaren fokuserar inte på detaljerna förrän hon vet att de är viktiga. Det visade sig vara på sin plats eftersom respondenterna var representanter för olika verksamheter och lade betoning på olika saker.

Genomförandet

Intervjuerna har skett på respektive respondentens arbetsplats och varit 60 – 80 minuter långa och har, efter samtycket från respektive respondent, spelats in på band. Sedan har alla intervjuer skrivits ut i sin helhet.

Arbetsgången

I de flesta böcker om den kvalitativa metoden rekommenderas att analysarbete skall påbörjas efter det att alla intervjuer är avslutade. Svensson & Starrin (2000) bedömer denna arbetsgång

som ett oreflekterat och omedvetet sätt att se på analysfrågan och föreslår att analysen påbörjas efter varje enskild intervju. (s. 69) Det har jag använt mig av i min uppsats då jag hoppats att på detta sätt upptäcka, utröna och få mer av materialet. Analysen bestod av tre steg:

- att börja analysera intervju som "helhet" och staka ut den övergripande strukturen
- att använda denna första preliminära "helhet" för analys av intervjuens beståndsdelar och
- att låta analysarbetet ske som en prövning av hur helhetsbilden successivt förändras i ljuset av delarna samt hur delarna successivt förändras i ljuset av att nya helheten växer fram.

Resultaten av min analys fick då formen av en gestalt som hade producerats genom interaktion mellan alla dessa delar.

Min arbetsgång förefaller ligga i linje med Svensson & Starrins (2000) begrepp den hermeneutiska cirkelns princip och spiral. (s. 189) Det betyder vidare att jag har använt en hermeneutisk- fenomenologisk tolkning som metod i analysen då jag strävar efter förståelse för människans/ flyktingens livsvärld.

Viktigt att påpeka är att den viktiga hermeneutiska principen är att varje tolkning eller förståelse förutsätter en förförståelse. Textanalysen präglas av min förförståelse respektive referensram: mina livs- och flyktingerfarenheter, kulturella och sociala kompetenser osv. Att dela liknande historia kan också vara en nackdel: att jag själv är hemmablind, för involverad på grund av mina egna flyktingerfarenheter och därmed subjektiv i tolkningen av materialet. Nackdelen kan också vara en fördel när man delar gemensamma upplevelser, till exempel i form av en större förståelse.

Fenomenologin som metod har varit adekvat för min textanalys, eftersom jag är intresserad av ett perspektiv "inifrån", dvs respondenternas, den upplevande personens ståndpunkt om deras möte med flyktingar. Hinder, möjligheter, kriser, psykisk hälsa och flyktingar är några exempel på den konkreta fenomenologin i min uppsats.

Objektiviteten

Objektiviteten i min uppsats har prioriterats högt. Eliasson (1995) skriver apropå objektiviteten och perspektivval:

”Forskare är människor av kött och blod och kan inte- även om de så önskar- sväva fritt ovanför det samhälle och de mänskliga bekymmer och glädjeämnen som forskningen handlar om. Vi finns i den sociala verkligheten och väljer sida och perspektiv. Men vi kan vara mer eller mindre medvetna och klarspråkiga i våra ställningstaganden och perspektivval.” (ibid s. 28)

Jag har försökt klä mig i rollen som ”den opartiske och fördomsfrie forskaren”. För att undvika att min egen förförståelse har inflytande över uppsatsens innehåll och resultat, har jag använt mycket tid till att rannsaka mig själv för att formulera vilka är mina egna tankar och idéer. Därmed har jag haft en klar bild över mina egna uppfattningar kring temat, och minskat risken för att blanda ihop mina egna tankar med respondenternas.

URVAL

Vid ett tidigare tillfälle och i samband med min C- uppsats intervjuade jag ett antal bosniska flyktingfamiljer. När intervjuerna genomfördes hade alla respondenterna bott mer än fem år i Sverige. Deras gemensamma erfarenhet utifrån de tillbakablickar i de åren som gått hade varit brister i den hjälp de fått. De hade behövt hjälp för att hantera och komma över de trauman och kriserna som de hade i samband med kriget, flykten och i mötet med Sverige. Konsekvensen blev en förlängd läkningsprocess med flera års vånda.

Nu vill jag veta vad de ”professionella”, som mest möter vuxna flyktingar under deras första år ser, upplever och erfar i dessa möten. Jag valde en tidsbegränsad period sk introduktionsperioden vilken sträcker sig mellan 18 och 36 månader efter det att flyktingen kommunplacerats.

Meningen

Begreppet ”mening” används både om mänskliga aktiviteter och om resultaten av mänskliga aktiviteter. Dessutom, använder vi ofta det om betingelserna för aktiviteter (normer, regler, de situationer i vilka aktiviteter utförs). Karakteristiskt för meningsfulla fenomen är att de måste tolkas för att kunna förstås – det gör man hela tiden för att kunna interagera med andra sociala aktörer. Enligt Gilje & Grimen (1993, s. 175)), brukar det inte skapa några problem eftersom kulturella och sociala förutsättningar oftast är gemensamma.

Därför var en ”professionell” erfarenhet av möte med flyktingar i minst fem år ett krav på respondenter. Så lång tid behövs rimligen för att skaffa kunskap om och kunna förstå andra kulturers normer, värderingar, koder och därmed göra en korrekt tolkning.

Valet av verksamhetsområde

Efter en kartläggning av vilka verksamheter flyktingar har mest kontakt med under introduktionsperioden, begränsade jag mig till följande verksamheter: flyktingmottagning i stad X, svenska kyrkan, en frivillig organisation, psykiatri och utbildningsverksamhet. Flyktingmottagningen och utbildningsverksamhet var ett självklart val för att flyktingar träffar mest socialsekreterare och SFI- lärare under de första åren. Andra verksamheter möter flyktingar i varierande omfattning.

Jag intervjuade sammanlagt sju personer i staden X. Två SFI-lärare som är anställda på två olika utbildningsorganisationer vuxenskolor (en kommunal och en privat), som kommunen köper tjänster ifrån, en psykiater från psykiatrisk öppenvård, en hjälparbetare anställd på en frivillig organisation, en socialsekreterare på flyktingmottagningen, en präst i stadens X kyrkostiftelse och en skolkurator anställd på den kommunala skola för vuxna.

Nackdelen med professionellas perspektiv

Nackdelen med att intervjua de ”professionella” och inte flyktingar är att jag har tolkat något som redan är tolkningar, dvs sociala aktörers/ respondenternas tolkningar av flyktingens livsvärld. Risken som detta val medföljer är att jag kunde blivit vilseförd av respondenternas missuppfattningar, som till exempel uppfattningar som är ett uttryck för mer eller mindre osynliga maktförhållanden i samhället. Detta har påpekats av bl.a. Gilje & Grimen (1993, s. 179)

Kön och ålder

Bland de intervjuade hade en person utländsk bakgrund. Respondenterna bestod av två män och fem kvinnor. Alla var över 45 år.

Det första samtalet

Det intressanta var att nästan alla intervjuade under det första telefonsamtalet var noga med att få information om vem jag är, syfte med uppsatsen, anonymitetsfrågan, vad min lärare heter och var de kan vända sig för att ”kolla” vem jag är. Det sistnämnda var inte tydligt

uttryckt som en fråga. Alla tog mitt telefonnummer med reservation att de kommer att ringa tillbaka om de hittar en tid. En respondent bestämde tid redan under samtalet.

Materialets svagheter

Min empiri har en del begränsningar. En intervju undersökning med sju respondenter ligger långt från den rekommenderade metodtriangleringen vilket innebär att man i en empirisk studie ska ha flera källor som belägg för sin beskrivning och där samstämmighet mellan olika källor är tecken på validitet. (Svensson & Starin)

Deltagande observation vid de respektive arbetsplatserna hade därför varit önskvärda. Men just denna begränsning kan man kanske göra mindre relevant genom att betona att denna undersökning bygger på sju ”professionellas” subjektiva tolkningar och upplevelser, och att man som läsare måste ha detta klart för sig.

Förutom det nämnda validitets problem vad gäller tillförlitlighet hos intervjupersonens berättelser och kvaliteten hos själva intervjuandet finns det ytterligare ett validitets problem. Det är möjligt att i intervjuerna finns en fokusering kring det som ligger respondenten ”varmast om hjärtat”.

1.4 KORT HISTORIK

Invandring och utvandring är inte något nytt fenomen i mänsklighetens historia liksom i Sverige. Särskilt de senaste två århundradena har präglats av en intensiv folkvandring p.g.a. industrialisering, urbanisering och kommunikationsutveckling i kombination med en rad politiska, ekonomiska och ekologiska faktorer.

Invandrare och utvandrare har alltid funnits. Historiskt sett går invandringen i Sverige tillbaka till medeltiden. Tyska köpmän kom redan på 1100-talet. Skottarna, östfinnarna och valloner är ytterligare exempel på invandrade grupper som huvudsakligen tillhörde köpmän, hantverkare, svedjebbrukare och järnhanterare. Judar och romer (zigenare) som kom till Sverige flydde förföljelse av olika slag. (Soydan, 1995)

Under 1800-talet och i början av 1900-talet var Sverige ett utvandringsland. De främsta faktorerna som tvingade folk att utvandra var befolkningsökningen och försörjningsläget på

landsbygden. USA blev invandringslandet för ca 1,2 miljoner utvandrade svenskar. USA erbjöd då nya möjligheter och bättre förutsättningar att bygga en framtid. (ibid)

Först på 1930-talet blev Sverige igen ett invandringsland. De första invandrade var återvändande svenskamerikaner. I samband med andra världskriget började invandringen öka och trenden fortsatte fram till 1973. Den nutida invandringen till Sverige är ett resultat av skeenden på huvudsakligen två områden: ekonomi och flyktingpolitiken.(ibid)

Den svenska ekonomins expansion var den främsta orsaken till att invandringen till Sverige dominerades av en arbetskraftsinvandring under 1950- och 1960-talen. Sedan 1970- talet, och i starkt växande grad, har invandringen kommit att präglas av flykting- och återföreningsinvandring i samband med bl.a. krig och kriser av olika slag. (Kadhim, 2000)

Flyktingpolitikens påverkan

Fram till 1941 fördes en snål flyktingpolitik i Sverige. Därefter skedde en omsvängning av den tidigare politiken. Från och med 1950 fastställs varje år en sk flyktingkvot för överföring av flyktingar i Europa till Sverige. Under perioden 1950-76 fördes sammanlagt ca 22 000 flyktingar över till Sverige. Sedan slutet av 1960-talet skedde en del förändringar i flyktinginvandringen till Sverige. För det första har den utomeuropeiska flyktinginvandringen blivit större än den europeiska. För det andra har den spontana invandringen av asylsökande ökat kraftigt. För det tredje har flyktinginvandringen från östeuropeiska länder minskat och flyktinginvandringen från Mellanöstern och Afrika har ökat. (Soydan, 1995)

I december 1998 bodde i Sverige 1 749 000 'invandrare' vilka utgjorde drygt 19 % av hela den svenska befolkningen. 969 000 av dessa var födda utomlands och 780 000 var födda i Sverige men med minst en förälder född i ett annat land. Dessa människor med invandrad bakgrund utför en betydlig demografisk och social, men också politisk och ekonomisk faktor i svenskt samhällsliv och samhällsutveckling. (Kadhim, 2000)

Invandrar- och minoritetspolitiken

Invandrar- och minoritetspolitiken handlar om invandrares och minoriteters ställning i Sverige och avser olika typer av åtgärder. Invandrar- och minoritetspolitiken omfattar dels invandrarnas formella status dels deras rätt till existens som invandrar- och minoritetsgrupp.

Den formella statusen innebär att de som har fått uppehållstillstånd erbjuds permanent bosättning. Dessutom har invandrare rösträtt vid kommunala val. (Soydan, 1995)

Den andra delen av denna politik avser invandrar- och minoritetsgruppers rätt dels till bevarande och utvecklande av den egna kulturen, det egna språket osv dels till resurser som arbete, utbildning, sociala förmåner osv. Rätten till den egna kulturen är kärnan i invandrar- och minoritetspolitik. I detta sammanhang kan man skilja på två ideologier: konformitets- och pluralistisk ideologi. (ibid)

Konformitetsideologin utgår från värderingar att invandrare bör bli ”svenskar”. Nationen bör domineras av en enhetskultur, ett språk osv, och det förverkligas genom en assimilationspolitik, vilket innebär att minoritetskulturerna utslätas och suggs upp av majoritetens kultur.

Den pluralistiska ideologin utgår ifrån värderingar att i ett samhälle befintliga kulturer bör ha rätt att överleva och leva tillsammans och berika varandra. Det förverkligas genom en integrationspolitik som ger möjligheter till utveckling på samma sätt som majoritets kultur.

Riksdagen antog enhälligt riktlinjer utifrån en pluralistisk ideologi i integrationspolitik 1975.

1.5 NÅGRA BEGREPP I UPPSATSEN

De flesta begrepp som används, definieras när de introduceras. Eftersom några är viktiga för hela framställningen har jag valt att nämna dem redan här.

Invandring, invandrare, flykting

Begreppet *invandring* betyder en flyttning över nationsgränser. För de flesta människor som flyttat till Sverige på senare år har invandringen varit knuten till flyktingstatus. Genom att ansluta sig till FN:s flyktingkonvention har Sverige bundit sig för en definition av flyktingbegreppet. (Kadhim, 2000)

Begreppet *invandrare* används officiellt för att omfatta även personer som är födda i Sverige och är svenska medborgare men har minst en förälders rötter i ett annat land. Begreppet saknar generell definition. För att räknas som invandrare ska man vara bokförd i Sverige. (ibid)

Begreppet *flykting* definieras i 1951 års FN- konvention om flyktingarnas rättsliga ställning på följande sätt:

”Person som i anledning av välgrundad fruktan för förföljelse p.g.a. sin ras, religion, nationalitet, tillhörighet till viss samhällsgrupp eller politisk åskådning befinner sig utanför sitt hemland och som inte kan eller p.g.a. sin fruktan inte vill begagna sig av det landets skydd”. (ibid)

Flyktingmottagandet och flyktingmottagningen

Begreppet *”flyktingmottagande”* används i uppsatsen som ett paraplybegrepp för den samlade verksamhet som den kommunala flyktingmottagningen och andra kommunala och statliga berörda myndigheter och institutioner deltar i för att under introduktionstiden ge en nödvändig service för att underlätta flyktingars och invandrares introduktion i samhället.

”Flyktingmottagningen” är däremot den kommunala myndighet (invandrarbyrå, invandrarförvaltning, flyktingmottagning osv) som direkt ansvarar för mottagandet av flyktingar i kommunen och koordination av flyktingmottagandets diverse verksamhet. Under de första åren i det nya landet är den kommunala flyktingmottagningen en mycket viktig introducerande verksamhet för flyktingar när det gäller att skapa förutsättningar för deras nya samhälls- och arbetsliv. Flyktingmottagningens organisering och verksamhet utgör en ram för en mycket omfattande, kontinuerlig och komplicerad integrationsprocess.

Flerkulturellt samhälle

Sverige har blivit en plats för möten mellan flera olika kulturer. I det sammanhanget brukar man höra uttrycken *”kulturmöte”*, *”kulturkonflikt”* och *”kulturell anpassning”*.

Kultur

Det är svårt att precisera det ofta förekommande begrepp kultur. Det finns många olika sätt att definiera kulturbegreppet. Inom samhällsvetenskaperna brukar man använda sig av ett beskrivande kulturbegrepp.

M. A. Klausen (i Soydan, 1995) definierar kultur som *” de idéer, värderingar och normer som en människa övertar från den förgående generation och som man försöker föra vidare oftast något förändrade till nästa generation.”* (s. 169) Enligt denna definition blir kultur ett

sätt att uppfatta och tolka omvärlden och ett sätt att föra vidare en grupps kultur från generation till generation genom socialisationsprocessen.

Endast jämförelser *mellan* olika kulturer eller kulturelement gör människor medvetna om likheter och skillnader mellan den egna kulturen och de andra kulturerna, som man kommer i kontakt med. Detta kulturmöte kan visa skillnaderna på en del kulturaspekter som ibland resulterar i kulturkonflikter. (ibid)

Att bedöma kulturer

Hur man bedömer kulturer har visat sig ha en ganska stor relevans för människor som i sitt arbete har betydande kontakter med folk från andra kulturgrupper.

Traditionellt har frågan om hur man kan/ ska/ bör bedöma kulturer setts ur två polariserande perspektiv: etnocentriskt och kulturellrelativistiskt.

”Det etnocentriska perspektivet bedömer andra kulturer utifrån bedömarens egen kultur, som i jämförelser framstår som den mest centrala och bästa kulturen. Det kulturellrelativistiska perspektivet avstår från värderande ansatser och föredrar beskrivningar, som utförs utifrån den bedömda kulturens egna förutsättningar.” (Soydan, 1995 s.170)

Så länge det är fråga om kulturer som geografiskt lever åtskilda från varandra och bedömaren inte behöver leva med och i sitt vardagsliv bli påverkad av andra kulturer, kan perspektivvalet te sig ganska okomplicerat. Men perspektivvalet kan bli komplicerat i synnerhet när man ska bedöma kulturer inom ramen för ett flerkulturellt land. (ibid)

Kulturell anpassning

Kultur är inte en statisk företeelse. Kultur, alltså människans sätt att tolka och uppfatta sin omvärld, förändras i samspel dels med den samhälleliga förändringen dels med andra kulturer. Alla minoritets kulturer befinner sig under hotet av att bli dominerade och uppätta av majoritetens kultur. Denna förändringsprocess kan beskrivas och studeras utifrån en trestegsmodell: ackulturation, integration och assimilation. (bid)

Ackulturation avser invandrargruppens funktionella anpassning till sin omgivning, vilket innebär i första hand förändringar i den materiella kulturen. Ackulturation öppnar vägen till de fördelar som majoritetskulturen kan tänkas erbjuda.

Integration är det andra stadiet i förändringsprocessen och betyder att invandrargruppens sociala organisation upplöses eller aldrig byggs upp. Den integrerade invandrargruppen anammar t.ex. majoritetskulturens familjemönster, reaktionsvanor, barn uppfostringsmetoder osv.

Assimilation betyder att invandrargruppen byter identitet och anammar majoritetens värdesystem. Begreppet kulturell identitet är oerhört komplicerat. För de intresserade av kultur, social identitet och etnicitet hänvisar jag till Lange & Westins (1981) bok ”Etnisk diskriminering och social identitet”, där är de begreppen oerhört utförligt belysta.

1.6 TIDIGARE FORSKNING

Det är mycket lite forskning gjord om hur flyktingfamiljer har det. Forskning om flyktingfamiljer är nästan obefintlig i Norden. En del forskning har gjorts kring flyktingbarns situation och där belyses mer eller mindre hur familjerna har det; Almqvist, K. & Brandell- Forsberg, M. 1990; Angel, B. & Hjern, A.1992; Gustafsson, L. & Lindquist, A. 1987; Miklos- Ljungber, J. & Cederblad, 1989.

Det finns däremot många rapporter om den kliniska verksamheten; Brendler- Lindquvist, M. & Palm, T. 1987; Christiansen, L. K. & Möller, S. 1992; Sluzki, C. 1990.

Allmänt kan forskningen kring invandrarfrågor kategoriseras i för det första en forskning som fokuserar på de invandrings- och invandrapolitiska målens relevans, inklusive frågor rörande ideologiska perspektiv på statens roll i samhället. För det andra handlar det om forskning om den tillämpade invandrapolitiken, snarast flyktingmottagandet, dess organisering, åtgärder och implementeringsmekanismer, såväl på central nivå som lokalt. För det tredje kan man peka på den mer allmänt inriktade forskningen rörande frågor om det inre sambandet mellan å ena sidan invandrings- inklusive flyktingpolitiken och å andra sidan invandrapolitiken beträffande de invandrades och asylsökandes situation, villkor och integration i landet.

Utifrån det föreslår jag följande böcker: Widgren, J. 1987; Öberg, N 1994; Ålund & Sschieurup, 1991; Gur; T. 1996; Rojas, M. 1993.

Sverige är sedan länge ett land med betydande immigration från olika kulturer. Det innebär att socialt arbete med klienter från etniska minoritetsgrupper kommit i blickpunkten både inom socialtjänsten och hos allmänheten. Skilda tankesätt och traditioner påverkar människors livssituation och kräver därmed också att det sociala arbetet förändras. Begrepp som tvärkulturell kompetens, kulturell medvetenhet och etnisk sensitivitet markerar behovet av lyhörda ställningstaganden i möte med människor.

Det finns flera studier om det institutionaliserade mötet t.ex. mellan socialsekreterare och klient.

I Haluk Soydan (1995a) är invandrarskapet ett centralt tema. Diskussionen inriktas på försäkringskassans arbete med invandrare sett i försäkringskassans perspektiv. Boken ingår i ett projekt som bland annat har för syfte att öka kunskaperna om långtidssjukskrivningar och förtidspensioneringar. Samma tema finns i Tola Jonssons (1997) doktorsavhandling. Båda författare kom till samma resultat- att invandrare ofta anses vara "samarbetsovilliga" och när de också avviker från den "idealtypiske" klienten, ses detta som ett uttryck för invandrares "annorlunda kultur".

Masoud Kamali (1997) i likhet med Soydan (1995 a) sätter fingret på institutionernas "förmåga" att skapa klienter av människor som tillhör kategorierna invandrare, flyktingar eller minoriteter. Det handlar om ett slags klientisering där invandrares behov av stöd inte prövas individuellt utan bygger på stereotyper av invandrare som annorlunda och hjälpbehövande. Kamali hävdar vidare att sociala myndigheter är anpassningsorgan främst med uppgift att korrigera avvikelser och anpassa de individer som betraktas som avvikande till det "normala livet". Klientisering är således effekten av ett omfattande assimileringarbete. Kamali diskuterar socialarbetares roller i denna assimilerande och problemlösande tradition. Socialarbetare utbildas för att identifiera och förstå det som inte är normalt, men däremot inte i vad som är det "normala".

K. O. Arnstbergs (1998) bok är ett tydlig exempel på att mångfalden av livsstilar inom en population uppfattas som ett problem i socialtjänstens myndighetsutövande, och kulturellt betingade beteenden klassificeras i värsta fall som sociala problem.

Ytterligare en diskussion av institutionaliserade former för möten ges i Erik Olssons (1995) studie av ett multietniskt servicehus. Han tar upp bland annat kommunikativa problem och uppfattade kulturella skillnader mellan svenskar och invandrare.

Det finns många böcker som behandlar olika aspekter av flyktingmottagningen. En introduktion till kunskapen om flyktingarnas situation och de psykiska påfrestningar av vad det innebär att som flykting befinna sig i Sverige, ges i temanumret om psykisk hälsa i tidskriften *Invandrare & Minoriteter* (1991).

Lena Lindgren (1989) har studerat hur de nyanlända flyktingarna upplever sin situation. Erik Olsson (1989) har också gjort en studie av flyktingfamiljer med ett liknande upplägg som Lindgren.

En utförlig litteraturoversikt *Socialt arbete med etniska minoriteter* har utgivits av Centrum för utvärdering av socialt arbete år 1999.

En del av den tidigare forskningen som jag inte har nämnt här har jag använt mig av i analysdelen.

1.7 DET KOMMUNALA FLYKTINGMOTTAGANDET

1.7.1 Allmänt

Sedan 1985 bygger det kommunala flyktingmottagandet på ömsesidiga överenskommelser och ett samarbete mellan stat och mottagarkommuner. Staten har det övergripande ekonomiska ansvaret för hela flyktingmottagandet och berörda kommuner har det konkreta och tillämpade ansvaret för dess genomförande. (Kadhim, 2000)

Arbetet med invandrare och flyktingar täcker flera områden: ekonomisk bistånd, bosättning, samhällsinformation, SFI (svenska för invandrare), arbete och praktik, barnomsorg, förberedelseklasser i grundskola och gymnasium, råd, stöd och samtalsbehandling, sjukvård, tolkservice, service till handikappade och äldre flyktingar.

Grundläggande roll i flyktingmottagningen spelar utbildningen i svenska för invandrare (SFI). Målsättningen med SFI- utbildningen är att ”ge invandrarna sådana kunskaper i svenska

språket samt om det svenska samhället och arbetslivet att invandraren kan ta vara på sina rättigheter och påverka sin situation samt fullgöra de krav och skyldigheter som det dagliga arbete bjuder”. (Prop. 1983/84:199, 15)

På vilket sätt flyktingmottagandet utformas och genomförs varierar från kommun till kommun. De olika utformningarna beror dels på kommunernas frihet (självstyre) att utforma flyktingmottagningen och dels på att Migrationsverket (tidigare Statens invandrarverk), som är avtalsslutande part, gör begränsade anspråk på att styra utformningen. (Kadhim, 2000)

Eftersom frihetsgraden i den konkreta utformningen av lokalt mottagningsystem varierar väldigt mycket, blir resultatet tydliga skillnader i alla aspekter beträffande flyktingmottagandet.

I CEIFOs (Centrum för invandrarforskning) regi har gjorts en analys av en av dessa aspekter: konflikter mellan olika slags yrkesroller. Två olika synsätt konfronterades i analysen. Å ena sidan socialsekreterarens med sitt traditionella program för omhändertagande, och å andra sidan den nya invandrarbyråns professionella handläggare – kulturkompetenta och familjepedagogiskt arbetsinriktade. På den nya invandrarbyrån kunde verksamhetens och mottagningsarbetet påverkas från ett kreativt och förstående minoritetsperspektiv. (ibid)

Men det är endast i de större kommunerna som flyktingmottagningen har fått en mera självständig ställning och roll, konstaterar Kadhim (2000) och hänvisar till att Arbetsmarknadsdepartementet fick liknande resultat i deras utvärdering av ”Innehåll och kvalitet i det kommunala flyktingmottagandet” från 1995.

1.7.2 Flyktingmottagandet i X kommun

Följande presentation utgår från Verksamhetsrapport 1999 och Verksamhetsplan 2000 för flyktingmottagningen i X kommun. Introduktionsperioden sträcker sig från 18 till 36 månader, vilket innebär att mina respondentens svar i högsta grad berör flyktingar som hade blivit mottagna under dessa år.

Flyktingmottagningen är en del av Arbetsmarknadssektionen inom socialförvaltningens Individ- och familjeomsorg, IoF. Arbetsmarknadssektionen har samordningsansvaret för det

kommunala flyktingmottagandet samt svarar för övrig invandrarservice t.ex. rådgivning i ärenden som rör familjeanknytning.

Flyktingmottagningen ansvarar för bostäder, SFI-utbildning, praktikplatser, förskola för flyktingbarn och olika projekt.

Flyktingmottagandet för 1999

X kommun har under 1999 haft ett avtal med Integrationsverket om att ta emot 75 flyktingar. Integrationsverket ersätter kommunen för utgifter i samband med flyktingmottagningen genom sk schablonersättningen (1999: 151.900 kr/ vuxen, 93.200 kr/barn < 16 år). Mottagandet har uppgått till 95 personer varav 55 vuxna och 40 barn under 18 år.

Av de 55 vuxna var 39 mellan 25 – 54 år, 7 äldre än 55 år och 9 mellan 18 – 24 år.

Mottagna består av följande nationaliteter: 65% irakier, 14% afghaner, 7% jugoslaver, 5% algerier och resten av turkar, iranier, etiopier och statslösa palestinier.

När det gäller utbildningsbakgrund har 7 personer ej fullgjord grundskola, 9 har grundskoleutbildning, 20 personer har gymnasieutbildning och 17 har universitetsutbildning.

Introduktionsmål

Introduktionen är klar när ett av nedanstående mål är uppnått:

- avklarade studier i svenska (SFI-nivå), anställning samt självförsörjning
- avklarade studier i svenska (SFI-nivå), pågående yrkesutbildning samt självförsörjning
- avklarade studier i svenska (SFI-nivå), pågående teoriutbildning samt självförsörjning
- avklarade studier i svenska (SFI-nivå), klar för anställning eller utbildning

Introduktionstiden är sedan 990801 flexibel vilket betyder i första hand 18 månader men maximalt 36 månader.

Introduktionsprogrammet

En arbetsmarknadssekreterare upprättar tillsammans med flyktingen en individuell introduktionsplan (i fortsättningen IP) inom två månader efter ankomsten. IP som erbjuds i X kommun har oftast bestått av SFI, deltagande i projektet, praktik på en arbetsplats i

kombination med svenska studier, studie och yrkesvägledning, hjälp med ev. familjeåterförening, information om det svenska samhället samt råd och stöd i sociala frågor. Introduktionsprogrammet bedrivs på heltid.

För att utveckla verksamheten skulle 2 st (av sammanlagt 3 stycken) arbetsmarknadssekreterarna förlägga 50% procent av sin arbetstid på projektet knutet till mottagningen för att arbeta med grupper om samhällsinformation. Tanken var att introduktionsarbete skulle fokuseras på olika gruppers behov snarare än individers. I projektet ingick introduktionsskola på arabiska som vände sig till flyktingar som har detta modersmål. Av de mottagna kommer totalt 65% från Irak.

Förklaringen till detta var att det irakiska samhället är på många sätt ett annorlunda samhället än det svenska och därför behovet av information och kunskap är stort i denna grupp för att man ska kunna orientera sig i det svenska samhället och ta del av det som sker i ens vardag. Introduktionsskola riktade sig till nyanlända och bedrevs tre halvdagar per vecka under tre veckor. Projektet ersätts av att flyktingmottagningen gav Komvux i uppdrag att anordna ett introduktionsprogram med samhällsinformation, data, bild eller körsång. På detta sätt samordnades SFI och samhällsinformation schemamässigt.

Flyktingmottagningen ordnar dessutom olika temporära föreläsningar kring hälsa, samlevnad, kulturkrockar, barnuppfostran osv.

1. 8. FORTSATT FRAMSTÄLLNING

I andra kapitlet kommer jag att presentera flera teorier som har till syfte att introducera i de olika begrepp som förekommer i uppsatsen. Därefter i tredje kapitlet följer presentation av intervjuerna. Jag har valt att presentera varje intervju för sig och döpt varje intervju efter respektive respondentens yrke. I kapitel fem presenteras analysen av intervjuerna. Efter det kommer mina slutord i kapitel sex.

2 INTRODUCERANDE TEORIER

Detta kapitel består av tre delar. I den första delen presenteras begreppen kris och trauma utifrån Cullberg. Den andra delen tar upp begreppet invandringskris utifrån Söderlindh. Den tredje delen är en presentation av några vanliga bilder ur flyktingarnas "familjealbum" enligt Sato.

Detta kapitel har flera syfte:

- att presentera grundläggande kunskaper kring begreppen kris och trauma
- att visa på skillnader och likheter mellan kris och invandringskris
- att underlätta läsarens förståelse av uppsatsen i helhet, i synnerhet det empiriska materialet och den analys som presenteras därefter.

2. 1KRIS OCH KRISFÖRLOPP

2.1.1 Olika slags kriser

Kriser är en del av mänskligt liv. Kris som en psykologisk process är något som avsevärt avviker från vardagen. Kris är en svår eller kritisk situation; avgörande vändning (Bonniers svenska ordbok,1991).

J. Cullbergs (1975) definierar en kris på följande sätt.

”Ett psykiskt kristillstånd kan man sägas befinna sig i då man råkat in i en sådan livssituation att ens tidigare erfarenheter och inlärd reaktionssätt inte är tillräckliga för att man skall förstå och psykiskt bemästra den aktuella situationen.” (s. 12)

Han delar kriser i utvecklings- och traumatiska kriser, beroende av vilken den utlösande situationen är. Med utvecklingskriser menar han en kris vars utlösande orsak kan relateras till den livsperiod man befinner sig i. Den kan ha en biologisk eller social grund, ofta bådadera. Pubertetskrisen, förändringar i samband med föräldraskap, medelålder, klimakterium, pensionering osv kan leda till utvecklingskriser.

Med traumatisk kris avser Cullberg en kris som utlöses i samband med en svår yttre påfrestning som innebär ett hot mot ens fysiska existens, sociala identitet och trygghet eller mot ens grundläggande möjligheter till tillfredsställelse i tillvaron. Ordet trauma betyder skada som uppkommit genom yttre våld, och används i psykologin som beteckning för en stark psykisk påfrestning. Begreppet traumatisk upplevelse innebär en stark upplevelse av olust och smärta, som skadar personen i fråga. Den kris som utlöses av en sådan skada är en traumatisk kris. Till de vanliga utlösande orsakerna hör objektförlost, autonomiförlost, social skam, katastrofer, krig och samhällsförändringar.

Hur människan reagerar på en viss sorts händelse är beroende av vilken inre, privat betydelse det inträffade har för en, den aktuella livsperiod vederbörande befinner sig i och de sociala förutsättningarna kring människan.

2.1.2 Varför Cullberg

Cullberg är hyllad men också kritiserad för sin kristeori. Kritiker till Cullbergs kristeori har påpekat att han inte gör någon väsentlig skillnad i reaktionsmönster om den drabbade varit med om en extrem händelse eller befann sig en livskris. Flera författare i Weisath & Mehlum, (1997) påpekar skillnaderna mellan situationsutlösta påfrestningar och psykosocialt utlösta sådana, som till exempel arbetslöshet, skilsmässa eller kronisk sjukdom. Om man ser till påfrestningarnas varaktighet, frekvens och hur händelsen startat kan tre olika förlopp skiljas ut. De menar att Cullbergs fasindelning ser man endast under förutsättningen att ett trauma slår plötsligt och oväntat samt med hög intensitet.

Men eftersom många andra författare till nyare böcker om kris och trauma använder hans kristeori som utgångspunkt eller berör den på ett eller annat sätt, valde jag ändå att utgå från Cullberg. Några av dessa författare är S. Å. Christianson; *Traumatiska minnen* (1994) och A. Dyregrov; *Barn och trauma* (1997).

Dessutom ledde Cullbers tankar om hur människor i kris skulle tas om hand till att man långsamt började förändra synen på krisdrabbade inom såväl hälso- och sjukvård som inom socialtjänst. Resultatet blev flera inrättade krismottagningar. (Weisath & Mehlum, 1997)

2.1.3 Krisförlopp och symptom

Cullberg delar krisförloppet in i fyra faser: chockfasen, reaktionsfasen, reparationsfasen och nyorienteringsfasen. Att dela in krisen i faser är en grov förenkling av verkligheten. Det är inte säkert att man genomgår alla faserna så tydligt, de kan ta mycket olika tid och se mycket olika ut. Det kan också hända att man fastnar på vägen och egentligen aldrig riktigt kommer ur krisen. Å andra sidan kan en genomarbetad kris innebära att man når en ökad mognad som människa och sålunda får en grund för ett rikare liv.

Chockfasen

Chockfasen är oftast kort. Typisk är ett slags känslomässig förblamning, som grundar sig på att man inte kan ta in i medvetandet den känslomässiga betydelsen av de som skett. Man håller

det ifrån sig. Utifrån sett kan en person i chockfasen te sig mycket ”förnuftig”, realistisk och samlad, men bakom den ordnade fasaden allt är tomrum eller kaos. Ofta har den drabbade efteråt ganska svårt att minnas det som hände, sades eller gjordes under denna tid. Även om avstängning av känslor är det vanligaste sättet att reagera i chockfasen finns det också personer som reagerar med påtaglig yttre förvirring eller total apati, förlamning och/eller stumhet. Den drabbade går in i sig själv och är onåelig för omvärlden. Några få kan fastna i psykos och behöva kvalificerad psykiatrisk hjälp.

Reaktionsfasen

Om första fasen för de flesta betecknas av få eller inga känsloreaktioner, så är reaktionsfasen desto mer känsloladdad. Nu kan man verkligen reagera på och ta in det som hänt. Hur detta syns utåt är djupt personligt och hänger samman med hur just den drabbade personen löst tidigare konflikter och vilket mönster av psykologiska försvars- och kontroll mekanismer han har utvecklat i sitt liv.

Ibland blir de synliga reaktionerna mycket värre än man utifrån sett kunde tycka vore motiverat, med hänsyn till de utlösande orsaken. Det kallas överdeterminerad kris och brukar bero på att tidigare svåra konflikter, som inte kunde bearbetas ordentligt, som på nytt kommer upp och blandar sig i- läggs till den aktuella krisen. Förutom sorgreaktionen finner man i reaktionsfasen ofta protester och funderingar kring livets mening och innehåll i stort.

Det är också vanligt med isolering från släkt och vänner, passivitet eller hyperaktivitet i denna fas. Den fysiska hälsan påverkas – trötthet, sämre motståndskraft, retlighet, aggressivitet och överhuvudtaget ett labilt psykiskt läge är några vanliga symptom. Om man lägger lock på känslorna och inte visar dem öppet, förlängs reaktionsfasen. Den brukar vara upp till ett halvt år från chocktillfället, men det finns stora individuella variationer.

Reparationsfasen

Övergången från reaktionsfas till reparationsfas är sällan tydlig. Man vacklar och växlar mellan båda under ganska lång tid. Reparationsfas kännetecknas av att man börjar kunna bearbeta och acceptera det som har hänt. Den känslomässiga energin börjar riktas framåt, istället för bakåt. Man blir mindre labil och söker sig mer till andra människor.

Vissa människor hoppar över reaktionsfasen beroende på personlighet och de krav de genom uppfostran ställer på sig själva. De bearbetade aldrig sin chock och gick raka vägen in i reparationsfasen. När de alltför nedtryckta känslorna av förtvivlan, sorg och protest bryter ut en dag, brukar de vara övermäktiga. Då kan det hända att man uppnår sitt mål och därefter ger upp eller begår självmord .

Nyorienteringsfasen

När man i sin krisbearbetning har kommit så långt att man inte bara accepterat det som hänt, utan också integrerat, vävt in det som hänt i sin personlighet, då är man inne i nyorienteringsfasen. Det är inte någon slutfas utan en öppning mot ett nyare och rikare liv vilket innebär att man lagt en svår och bearbetad erfarenhet till sin personlighet och mognat som människa. Att ha nått nyorienteringsfasen betyder att ha utnyttjat krisens potentiella möjligheter. Man ser möjligheter snarare än hinder.

2.2 INVANDRINGSKRIS

Psykolog Elsie Söderlindh skriver om i sin bok ”Invandringens psykologi” (1986) att bosätta sig i ett annat land än det där man är född har en djup och livsomvälvande inverkan på en människa. Det startar processer och skeenden, som lämnar bestående spår i personligheten. För många leder processerna till en utveckling, en ökad mognad som människa, för andra till en försvagning, en sårbarhet som gör livet tungt.

Söderlindh definierar invandringskris som ett *kristillstånd* (s. 27) som betingas av en mångfald av psykiska processer. Diskursen är att känna sig *hemma* och känna sig som *främling*. Den inre upplevelsen av invandring kan liknas vid en traumatisk krisfas där tiden för de olika faserna är *förlängda* och risken att *fastna* på vägen större. Det är en kris i den bemärkelsen att ens tidigare erfarenheter och reaktionsmönster inte är tillräckliga.

Viktigt att påpeka är att Söderlindh inte skriver om *invandrar*-kris, eftersom det skulle sätta gruppdiagnos på en stor grupp människor, en diagnos med en negativ konnotation. Hon förklarar att då kunde invandrare uppfattas som om en speciell sorts labila människor som har valt att byta fosterland eller att alla invandrare med nödvändighet skulle vara i kris.

Min erfarenhet är att i Sverige brukar man beteckna alla invandrade grupper för invandrare. Begreppet innefattar båda: flyktingar och ”vanliga” invandrare. Flyktingar styrs i sitt beslut

av viljan att komma bort ifrån något (krig, förföljelser, diktatur osv) och ”vanliga” invandrare styrs av förväntan att komma till något (bättre livsvillkor, utbildning, goda inkomster osv), lite generaliserande sagt.

Söderlindh skriver alltså om invandrade grupperns gemensamma kännetecken - invandringskris.

”..när invandrare reagerar i linje med vad man kan förmoda vara en krisupplevelse, så är det ofta situationen i sig – invandringen, gränsöverskridandet – som har haft en djup psykologisk betydelse. På samma sätt som den har för varje människa som måste rycka upp sina rötter och plantera om dem i en ny miljö.” (ibid, s. 28)

2.2.1 Invandringskrisens kännetecken

Varje människa är unik. Därmed finns det lika många krisförlopp som det finns människor. Trots detta finns det många gemensamma drag för att man ska kunna urskilja ett mönster, ett förlopp, som kan kallas invandringskrisen.

Det finns tre väsentliga skillnader mellan den traditionella uppfattningen av kris- och krisförlopp (jämför Cullbergs kristeori) och invandrarkrisens förlopp:

- för det första har invandringskrisen betydligt längre *utsträckning i tiden*. Alla faser är förlängda, särskilt chockfasen
- för det andra kommer att de utlösande orsakerna till krisen – de traumatiska *förlusterna* är många fler. Chockerna är inte en utan många – det kan kallas multipel chock
- för det tredje har upplevelsen av den egna *identiteten* central roll i invandringskrisen. I den främmande miljön utsätts identiteten för hot om förändring på ett annat sätt än vid vanliga kriser .

2.2.2 Invandringskrisens faser

I första delen av detta kapitel skildrade jag kris- och krisförlopp på ett mer allmänt plan. Viktigt att komma ihåg är att indelningen i faser både där och här är en pedagogisk förenkling av ett oerhört komplicerat skeende.

Chockfasen

Det är ovanligt att man kan avgränsa upplevelsen i tiden som orsakade chockfasen. Betydligt vanligare är att chockfasen utvecklas under lång tid, kanske flera år. Den består av en serie små, tillsynes bagatellartade motgångar och svårigheter som successivt adderas till en stark, krisutlösande upplevelse – invandringskrisen. Den första tiden i det nya landet kan vara svår, men det är lika vanligt att den upplevs som mycket positivt. Därför är det vanligen först efter en längre tid, ett eller ett par år, som man verkligen börjar uppleva att man är invandrare och i någon bemärkelse alltid kommer att förbli det. Och det är först då som man börjar reagera på vad det innebär.

Reaktionsfasen

I reaktionsfasen väller känslorna fram, starka och okontrollerade. Eftersom det är förödande för personligheten att översvämmas av känslostormen, träder psykologiska försvarsmekanismerna automatiskt fram. De är omedvetna och automatiserade i personligheten. Det finns inget, för alla människor gemensamt reaktionssätt. Bland de vanligaste tillhör: regression, förnekande, isolering och projektion.

Regression betyder tillbakagång, man återfaller till ett tidigare utvecklingsskede – man blir förbarnsligad. Men regression förekommer också i form av obehärskade känsloutbrott, bristande ork och lust att ta ansvar för sin situation, överlämnande av beslut till överordnade eller myndighetspersoner osv. Det blir ett uppgivande av den vuxnas rätt att bestämma över sig själv.

Förnekande innebär att förneka det som har hänt, eller snarare den känslomässiga betydelsen av det som hänt. I invandringssammanhang verkar förnekande i reaktionshänseende inte sällan ta sig uttryck i en överdriven optimism.

Isolering betyder att man behåller medvetandet om vad som har hänt, men isolerar bort de känslor som hör till. Man kan berätta likgiltigt om smärtsamma upplevelser. Ibland tar den isolerade känslan, smärtan i stället andra uttryck t.ex. ångestattacker, svimningsanfall osv.

Projektion betyder ungefär att skjuta fram, att skjuta ifrån sig. Man förlägger orsaker till sina svårigheter till omgivningen. Projektionen visar sig med stark misstro eller misstänksamhet

utåt. Den utsatthet och isolering som invandringssituationen ofta innebär bidrar till reaktionsmönster av den typen.

Reparationsfasen

Bearbetning av invandringskrisen är livslång i den bemärkelsen att man aldrig upphör att vara invandrare. Även om man själv inte känner sig som invandrare, så blir man påmind om det. Det utländska namnet, kanske brytningen eller utseendet, väcker ständigt frågor. Som i all krisbearbetning är övergången mellan reaktionsfas och reparationsfas flytande och oscillerande - man pendlar mellan dem. Denna fas kallas också transitionsfasen och räknas vara i minst fem år, men oftast betydligt längre.

Nyorienteringsfasen

Trots att bearbetningen är livslång kommer man ändå i denna fas. Vad man brukar vinna är känsla av mognad och vuxenhet, global utblick och rötter i flera kulturer.

2.2.3 Förluster vid invandring

Utlösande orsaker till kriser är också giltiga i invandringssammanhang. Men det finns en del utlösande orsaker eller förluster som speciellt hänger ihop med invandring. En sammansättning av dessa skulle då kunna se ut så här: objektförlust, autonomiförlust och social skam.

Objektförluster

Vad betyder det för en människa att lämna jorden, marken, husen, gatorna – allt som man ”ägt” på ett självklart sätt, utan att någonsin reflektera över det? Förlusten av människorna; anhöriga och vänner innebär förlust av de människor man vuxit upp, som inte finns någon annanstans. Det är människor som tänker och associerar i samma banor. De hör samma förtäckta dubbelmening och hänsyftning i vissa ord och uttryck som man själv hör. De har sett samma filmer, läst samma barnböcker, fnittrat åt samma historier. Det är så mycket man slipper förklara.

Autonomiförluster

Uttrycksförmåga, egen initiativ och eget ansvar är de vanligaste bland autonomiförlusterna. Att inte kunna uttrycka sig är den förlust som innebär en inskränkning av den personliga friheten, autonomi. Det tar tid att lära sig språket och kunna fler synonymer, att kunna vinkla

saker från olika håll så att övriga inte behöver inta vänligt överbeskyddande roll och sätta de rätta orden i munnen. Självtändig? Autonom? Eget ansvar betyder i alla kulturer att vuxna människor kan och ska ta ansvar för sig själva, ordna sin bostadsfråga, skaffa sig arbete osv. Det är tecken på vuxenhet och autonomi.

Identitetsförluster

När man arbetar med invandringskris är det viktigt att finna en definition som tar hänsyn till både den egna, inre upplevelsen av identitet och till den yttre situationen. Det är just den stora förändringen i den yttre omgivningen som påverkar den inre upplevelsen av identitet.

Ingen människa lever i ett fullständigt vakuum utan i ett ständigt fortgående samspel med andra människor i sin omgivning. Människorna runt omkring som vet vem man är och som speglar detta. Man har alla dessa speglar som ger en stabil och sammanhängande bild av yttervärldens uppfattning. Invandringen innebär förlust av dessa speglar. Så småningom blir man medveten att omgivningen betraktar en som någon annan än den man själv uppfattar sig vara, i alla möjliga avseende. De gamla speglarna ersätts av nya, som förmedlar en annan bild. Gradvis smyger den sig på känslan av att ingen i omgivningen vet vem man är. Samtidigt vet man själv vem man är. Man har ju sin identitet och den tycker man inte har förändrats. Den försöker man gripa tag i och uppleva det som *är* en själv, även om det alltmer blir det som *var* en själv.

Det är mycket svårt att behålla sin gamla identitet när den inte längre förstärks, och det är också svårt att acceptera den nya spegelbilden som talar om för en vem man är. Den nya spegelbilden är en schablon. Den är ytlig och kollektiv och ger inte utrymme för den känsla av att vara en unik individ som varje människa har rätt till. De flesta invandrare tycker att den nya spegelbilden är på något sätt förminskad, man är krympt som människa, mindre värd, ifrågasatt och kategoriserad som en del i kollektivet.

2.3 BILDER UR FLYKTINGFAMILJENS ALBUM

Ramón Satos (1999) funderingar kring de behandlingsmetoder som bäst tillämpas på flyktingfamiljer utgår från några bilder ur en flyktingfamiljers vardag, bilder som enligt honom finns i nästan varje flyktingfamiljs album. Låt oss kalla dem: att tvingas lämna det

kända, asyllandet och att hitta en mening i det okända. Här presenterar jag en förkortat version av vad dessa bilder brukar berätta/ innehålla.

2.3.1 Att tvingas lämna det kända

Krig, förföljelse, tortyr, etnisk rensning etc är några av de orsaker att tvingas lämna det kända. Känslor kring de svåra upplevelserna tas inte upp i hemlandet. De flesta hinner inte, orkar inte, kan inte än. Först långt senare, i exilen, dyker de upp. Varje ny sorg väcker ”det gamla” upp till liv. Sorgen kan finnas i flera generationer. Det är ytterst viktigt att i sådana stunder få släppa ut en del av sin förtvivlan och ilska för att dessa känslor inte skall fastna i kroppen eller i rigida försvarsmekanismer. Situationen i hemlandet gör att för många blir flykten till slut den enda utväg som står till buds.

Vägen från hemlandet brukar vara lång och krokig. En del måste först ta sig ur landet med eller utan pass, sedan ta sig till en flygplats eller fly över berg, öknar eller hav utan att bli upptäckta. En del måste ta sig igenom flera länder och kontinenter för att komma till ett land som eventuellt tar emot flyktingar. En del måste fly ensam för att klara flykten med sin familj i tankarna. En del hamnar i stora flyktingläger.

Flykting/ flyktingfamiljer får ingen chans att snabbt omorganisera sig, eftersom det tar lång tid och många misslyckade försök att bygga upp något på nytt. Det nya sammanhanget är påfrestande. Familjen lever fortfarande kvar i tankarna i det som den kände till, det den var van vid och bär med sig känslan av att ha förlorat allt. Flyktingen / flyktingfamiljen påverkas av det som har hänt och det är inte lätt att ge uttryck för sorgen, som kapslas in mer och mer. Familjens struktur förändras, själen förändras. Barnen har upplevt stora förluster; separationer från nära och kära, det vardagliga och invända och kanske bevittnat, men säkert upplevt sina föräldrars maktlöshet, vilket kanske är det största förlusten.

2.3.2 Asyllandet

Är mardrömmen slut? Familjen har knappast några krafter kvar. Flyktingar har nått vad de hoppats är den sista anhalten. Men deras framtid är beroende av en annan persons bedömning av om de har giltiga skäl för att kan stanna in i landet. Då kommer en flyktingförläggning in i bilden och nya förhör förstås. Motstridiga känslor och reaktioner dyker upp – å ena sidan tacksamhet att man lever, men å andra sidan var det inte det man ville. Man har alltför många av de sina kvar i hemlandet.

Sysslolöshet, meningslöshet, svårigheter att sova, ledsenhet präglar denna tid. Men tiden på flyktingförläggningen varar i flera år. Mottagandet i det nya landet är osäkert. Flyktingar införlivas i ett system av lagar och föreskrifter som de inte känner till. Längtan till det som lämnades kvar blir den starkaste känslan under en ganska lång period. En del har kanske lämnat så mycket fasansfullt att de är beredda att bryta alla band med hemlandet. Det är en process som är smärtsam. En del ser inga möjligheter och inga förändringar inom räckhåll och är förtvivlade och handlingsförlamade över detta. Reaktionen hänger samman med de erfarenheter flyktingen har från hemlandet, hur lång och svår flyktvägen har varit och hur lång tiden i väntan på asyl är.

Oftast lär sig barnen snabbare än föräldrarna det nya språket och de nya reglerna, både skrivna och oskrivna. De blir i ett avseende föräldrar åt sina föräldrar. Barnen blir förlorare igen – de förlorar en stor del av sin barndom, eftersom situationen tvingar dem bli stora och ta ansvar. Men den svåra förlusten är tillit till sina föräldrar, förlusten av tron på det goda och rättvisa, förlusten av tron på framtiden. Barnen har en gång bevittnat föräldrarnas maktlöshet och upplevelsen upprepas även i exilen. Asylväntan blir ännu en traumatisk upplevelse som läggs ovanpå de andra och avskärmar människor ännu mer från sin identitet, sin historia.

”Flyktingmottagandet ställer verkligen människor inför en paradox som försenar, hindrar och omöjliggör en bearbetning av svåra upplevelser. Ilskan kan inte uttryckas, man skall vara tacksam. Många asylsökare som är fångade i denna paradox insjuknar och visar alla möjliga symptom på den långvariga stressituation som de har varit utsatta för. Myndigheter tror att de låtsas, eftersom det inte finns några somatiska bevis på sjukdom.” (s. 299)

Att under vistelsen på flyktingförläggningen aktualiseras traumatiska händelser och psykologiska upplevelser före och i samband med flykten, samt av första tiden i Sverige är inget nytt enligt Lindgren. (i Kadhim, 2000). Den långa vistelsetiden och den utdragna handläggningstiden i tillståndsärenden innebär en stor risk för psykiska svårigheter. Sysslolöshet, en känsla av meningslöshet, allmän osäkerhet och ovisshet, samt en växande ångest har blivit allvarliga problem som flyktingar har tvingats leva med.

2.3.3 Att hitta mening i det okända

Flyktingen/ flyktingfamiljen får uppehållstillstånd. Många nya frågor och nya situationer dyker upp. En massa information och en mängd nya intryck försvårar mottaglighet. Hjärnan registrerar men hinner inte bearbeta information. Möte med det nya språket, möte med en del människor oftast från myndigheter, den nya kulturen och det nya livet startar processer. De hör till exilupplevelsena. Även exilupplevelsena behöver bearbetas, men det är svårt när man är mitt i dem.

I följande kapitel ska jag presentera det empiriska materialet.

3 PRESENTATION AV INTERVJUERNA

I detta kapitel kommer sju intervjuer att presenteras var för sig. Efter många olika försök att binda ihop det gemensamma i intervjuerna utifrån flera olika tema, insåg jag att jag inte hade förmågan att göra det på ett så bra sätt så att presenterade materialet förmedlar samma bilder (känslor, tankar, budskap) som respondenter lade fram i sina berättelser. Därför valde jag att presentera intervjuerna var för sig. På detta sätt får läsaren dessutom en möjlighet att själv skaffa egna uppfattningar och tolkningar av materialet. Det betyder vidare att läsaren kan göra en egen analys och jämföra med min egen.

Här kommer en liten upprepning med syftet att bespara läsaren att bläddra tillbaka.

Intervjuerna representerar fem olika verksamheter: skola, psykiatri, flyktingmottagning, kyrka och frivilliga. Respondenter har olika yrke: lärare, kurator, psykiater, socialsekreterare, präst och hjälparbetare.

Deras berättelser kommer inte att ta lika mycket utrymme i denna uppsats. Det beror på att berättelserna innehåller många gemensamma delar som jag inte har funnit viktigt att upprepa.

Den här presentationen av de sju intervjuerna är en förkortad version av originalet. För att läsaren inte ska tappa den röda tråden, har jag gjort en eller flera meningssammanfattningar utifrån respondenternas berättelser som binder det citat som följer.

Jag har lagt fram mina egna kommentarer, då de finns med i intervjuerna, på ett sätt som visar tydligt att de är mina (jag tycker, jag anser, jag vill påpeka osv).

3.1 Socialsekreteraren

Tidigare hade flyktingmottagningen en mer självständig roll som invandrarbyrå. Efter några omorganisationer med syfte att effektivisera verksamheten och förbättra flyktingmottagande tillhör flyktingmottagningen idag arbetsmarknadssektionen.

”Flyktingmottagningen faller under arbetsmarknadssektionen, eftersom målet är inriktad på arbetet och sysselsättning. Ekonomi används som verktyg för att nå fram, att uppnå våra mål i arbete med flyktingar. Man måste ha full sysselsättning för att få full ersättning. Dessutom måste flyktingen följa en individuell IP (introduktionsplan) och om man bryter mot IP, blir det inga pengar.”

Det finns flera olika mål med introduktionsprogrammet. För att uppnå de målen krävs att flyktingar får en struktur på sina liv från början.

” Struktur är väldigt viktig, en hård struktur speciellt i början för integration. Jag och flyktingen gör tillsammans en individuell IP och ser till att den är bra för båda. Det finns flera mål: man gör en struktur på sitt liv och en individuell handlingsplan. Normaliserande mål är att man är så att säga normaliserad. SFI är det viktigaste delmål och sedan självförsörjning. Ett annat mål är att se till att svenskarna är nöjda också, inte bara flyktingar utan hela samhället.”

Det identitetsstärkande arbetet med flyktingar är inte någon regel. Det handlar mer om ett stödjande arbete.

”Identitetsstärkande arbete har vi, för de som behöver det, men det är inte alla som behöver hjälp i identitetsförstärkning, utan ett stöd i sin integrering så att man kan anpassa sig till det samhället man lever i och samtidigt behålla identitet från sitt ursprungliga land. Flyktingar behöver stöd i sina olika roller : föräldra-, mans- eller kvinnorollen.”

Män och kvinnor förlorar inte lika mycket.

”Många som kommer har lämnat allt. Män tappar väldigt mycket som t.ex. respekten och försörjningsrollen. Det känns som om kvinna inte tappar så mycket. Kvinnan behåller sin sidoroll – barnen och hemmet är ju lika överallt. Hon har en mer stabiliserande effekt på familj medan mannen oftast dalar rätt kraftigt och ställer till problem psykiskt, både till sig själv och sin familj.”

Under introduktionsperioden uppstår många frågor i flyktingens nya liv. I introduktionsprogrammet ingår också psykosocial verksamhet.

”Jag säger att de kan fråga mig allt och jag ska hjälpa med det eller hänvisa vidare. Flyktingen kan komma när som helst eller ringa när som helst. Varje gång vi träffas gör jag en automatisk behovskartläggning av vad det är han vill. Sen diskuterar vi, om han behöver en specialist för det då. Annars om han behöver för vi ett samtal med varandra hela tiden, med syfte att följa IP. Det psykosociala finns runt omkring.”

Det finns tre arbetsmarknadssekreterare som flyktingen kan vända sig till.

”Eftersom vi är så få finns det mycket att göra. Samarbetspartners samtal tar också tid. Sedan försöker vi utveckla verksamheten – skapa nya möjligheter för flyktingar, och det tar också tid.”

Samtalet handlar oftast om konkreta saker runt omkring flyktingen men ibland handlar det om attitydsförändringar.

”Vi pratar om allting som gäller en familj – sjukdom, barn, familjerelation osv. Det som en Svensson uppfattar som onormalt, uppfattas av flyktingen som ett normalt tillstånd. Det är en typisk reaktion av flyktingen i ett sådant sammanhang som de har när de kommer hit. Samtalet har i vissa fall ett starkt inslag av attitydbearbetning.”

I det nya samhället gäller oftast andra rollmönster än flyktingar själva har.

”De behöver stöd i sina olika roller: föräldra-, mans-, kvinnorollen – allt som finns i en familj med de olika positionerna.”

Utifrån denna verksamhet syftar information huvudsakligen på information om Sverige. Behovet av information och kunskap är stort för att man ska kunna orientera sig i det svenska samhället och ta del av det som sker i ens vardag. Verksamheten kombineras med SFI.

”Vi ordnar föreläsningar med olika tema och olika föreläsare som man bjuder in – det är viktigt med samhällsinformation. Det ingår i SFI också. Vi köper de tjänsterna så att de ska se ut som vi vill. Det krävs mycket information för att man kan förstå och glädja sig åt denna kultur.”

I introduktionsprogrammet ingår också annan information till flyktingar t.ex. om kulturkrockar, om bråk mellan svenska och invandrarungdomar vilket ofta förekommer. Gängbildning är vanlig och det är ett stort problem. Det ordnas föreläsningar för det.

”Praktiska tips och råd – man gör det mycket i grupp. Vi har föreläsningar om utvecklingspsykologi av en psykolog, friskvårdsterapeut som pratar vad ska man äta och om kulturskillnader och likheter. Syftet är att stärka föräldrarollen så att de vet rent kunskapsmässigt vad som gäller för att kunna stödja sina barns utveckling, i synnerhet tonåringar.”

Verksamheten riktar sig mot vuxna flyktingar men barnen är med i bilden på indirekt sätt.

”Sett från vårt syn är det barn och ungdom och inte bara vuxna som behöver stöd. Därför satsar vi att stödja vuxna i deras föräldraroll. Om man inte gör det skapar man fientlighet. Då förekommer bråk och knivar mellan svenska och invandrarungdomar.”

Flyktingar har stora förväntningar när de har fått permanent uppehållstillstånd: att allting ska bli bra, man ska få ett arbete och lära sig språket.

”Deras möjligheter är individuella. De flesta är väldigt positiva i början. Vi försöker hålla upp det i liv så länge det går. Genom diskussion och samtal försöker jag hitta något som passar individen. Jag försöker hitta det som är positivt med denna människa. Det finns flyktingar som vet vad de vill och är målmedvetna och flyktingar utan motivation.”

Det tar tid att orientera sig i det nya samhället. Normalisering av livet och livssituationen ser olika ut.

”Man kan finna en mening efter sex månader. De som har lägre självförtroende behöver längre tid på sig. För att klara sig i samhället krävs envishet, målmedvetenhet, vilja och att man tror på sig själv. Man måste engageras i den människan som man möter, så att man känner att man bryr sig om och stödja självförtroende. Annars normalt sett blir man sliten efter fem år och kan aldrig integreras. Efter flera år går många ner i sin psykiska hälsa. Man kan aldrig glömma t.ex. att man har blivit torterad, men man kan lära sig förhålla sig till det och fortsätta livet.”

Det finns dokumentation om sambandet mellan olika psykosomatiska sjukdomar och exilen.

”Deltids sjukskrivna, med olika psykosomatiska sjukdomar – det står ofta något bakom det. Där kan jag tänka mig att man ska lägga föreläsningen om exilproblematik, eftersom det finns en sådan dokumentation och det finns föreläsare som är duktiga på det. Inte bara för vår del, utan för flyktingens skull – för att de inser att de är helt normala. Men när man kommer så neråt är det svårt att /.../. De fastnar i passivitet.”

Samarbete med andra verksamheter finns.

” Vi jobbar med IM (Individuell människohjälp) också. De har en stöd kvinnogrupp, olika föreningar osv. Svenska kyrkan är också med i bilden. De kan hjälpa på deras sätt. Man kan hänvisa flyktingar till dem. Vår strävan i detta samarbete är bland annat att bryta flyktingens sociala isolation.”

Sammanfattning

Flyktingmottagningen tillhör arbetsmarknadssektionen och har inriktning mot arbete och sysselsättning. Det identitetsstärkande arbete med flyktingar är inte någon regel utan det handlar mer om ett stöd för integration. Verksamheten ordnar mycket samhällsinformation för att man ska kunna orientera sig i det svenska samhället och ta del av det som sker i ens vardag.

I introduktionsprogrammet ingår psykosocial verksamhet som oftast handlar om konkreta saker runt omkring flyktingen, men ibland handlar det också om attitydförändringar. På grund av kulturkrockar, bråk och våld mellan svenska och invandrarungdomar, förändrade man- och kvinnoroller ordnas föreläsningar som riktar sig mot vuxna flyktingar om samlevnad, barnutveckling, föräldraroll osv.

Flyktingar är väldigt positiva i början, men en del blir slitna efter ett par år och då är det svårt att integreras i det nya samhället. Det finns medvetenhet om sambandet mellan olika psykosomatiska sjukdomar och exilen men det är avgränsat till grupp av långtidssjuka. Samarbete med andra verksamheter finns.

3.2 Psykiatern

Flyktingar skickas remitteras ofta till psykiatrin. Åtgärder och program som utgör ramar för arbete med flyktingar anses som ett hinder i integrationsprocessen.

” Ett av flyktingarnas problem, utifrån min erfarenhet, är att det oftast medikaliseras och psykiatriseras problem som har social grund. Man kan inte prata om integration därför att människan inte kan integreras med hjälp av olika åtgärder. Integration är en process som omfattar flera generationer. Det finns inte program eller åtgärd som kan integrera

människor. Just för att det finns åtgärder och program som är centraliserade och organiserade uppifrån har flyktingar bl.a. psykiska problem.”

Systemet skiljer inte mellan flyktingar som har kapacitet och de som aldrig har gått i skolan. Det tas inte hänsyn till olika faktorer som ålder, utbildning, yrkeserfarenhet osv.

”T.ex. hemmafruvar tvingas till att läsa språket, uppgiften som de oftast inte klarar av och därför mår de dåligt. Eller de går på praktik som de p.g.a. språket inte klarar av. Då klagat de på att de mår dåligt och då skickas de hit. Socialsekreteraren vill att vi ska ’bota’ flyktingar så att de kan återvända till praktik, arbete eller skola. Vi ser deras problem som socialt problem och socialsekreteraren ser deras ’psykiska’ problem som psykiatriska. I 90% behöver flyktingar kuratorshjälp och inte vår.”

Socialsekreterarna säger att Introduktionsplaner är individuella och görs upp tillsammans med SFI, arbetsförmedlingen och flyktingen och handlar utbildning och arbete. Uppfattningar om innehållet i IP går isär.

”Individuella planer finns inte alls. De individuella planer såsom de görs idag är totalt oeffektiva. Socialsekreterarna skriver planer som är bra för dem. Istället behövs en kartläggning av vilka problem det handlar om. En plan innebär en sexmånaders uppföljning, behandling om det behövs och prognos för flyktingens framtid. Men det gör ingen.”

Flyktingar kommer ofta från väldigt avlägsna kulturer och från kriget. Därför kan det bli svårt att utnyttja sin mänskliga och yrkesmässiga potential i det här landet. Därför bör både skriftlig och muntlig information bli en viktig del av flyktingmottagningen om man vill hjälpa flyktingar att utnyttja sina resurser.

” Det behövs information om hur en människa kan hjälpa sig själv. Oftast kan inte den enskilde göra något själv. Men i relationer med andra kan han hitta sig själv och finna en väg ut. Familjen och sociala kontakter är väldigt viktiga då.”

Det mentala hälsan skall man värna om. De symptom som flyktingar ofta har är inte ”normala”, vilket betyder att de befinner sig i psykisk obalans, men de symptomen är inte psykiatriska.

”Det är väldigt viktigt att ge den enskilde information om vad psykisk hälsa är, vad ett problem är, hur det definieras, upplevs och löses. Det är viktig med information om exilen.”

Allt som definieras som integration eller normalisering är en process och kräver tid.

”Det är normalt att flyktingen mår dåligt, särskilt den första tiden i vårt land som mycket skiljer sig från andra länder. Det är normalt att flyktingen befinner sig i en orienteringsprocess. Det tar tid att identifiera sig med den nya kulturen. Under orienteringsprocessen uppstår olika kriser. Hur de löses beror på många olika faktorer som t.ex. den enskildas erfarenheter, ålder, mognaden, kunskaper osv. Då tar vissa avstånd från detta samhälle och drar sig tillbaka och vissa blir motiverade att fortsätta vidare.”

De flesta flyktingar får asyl på grund av humanitära skäl. Då får de en ekonomisk och en social trygghet. Det ger inte livet någon mening.

”I genomsnittet behövs mellan fem och sju år innan livet känns meningsfullt och ’normalt’ igen. Så mycket tid behövs också för att flyktingen binder ihop en tidsenhet mellan det som hände och det livet han har nu. Själva arbete är ingen garanti för ett lyckligt liv. Livet måste ha en mening och sökandet efter meningen med livet tar tid. Det gäller alla människor och i synnerhet flyktingar.”

Sammanfattning

Människor kan inte integreras med hjälp av olika program och åtgärder. Detta är ett hinder i integrationsprocessen när det inte tas hänsyn till olika individuella faktorer som ålder, utbildning, yrkeserfarenhet osv. I individuella planer skulle det finnas en kartläggning av flyktingarnas problem, en sexmånaders uppföljning, behandling om det behövs och prognos för flyktingens framtid. Flyktingmottagningen gör inte IP på detta sätt. Flyktingarna medikaliseras och psykiatiseras ofta för problem som har social grund.

Det är viktigt att ge flyktingar skriftlig och muntlig information om vad psykisk hälsa är, vad ett problem är, hur det definieras, upplevs och löses och om exilen och vad den innebär.

I genomsnitt behövs mellan fem och sju år innan livet känns meningsfullt och ’normalt’ igen. Så mycket tid behövs också för att flyktingen binder ihop en tidsenhet mellan det som hände och det livet som han har nu. Livet måste ha en mening och sökandet efter meningen med livet tar tid. Det gäller alla människor och i synnerhet flyktingar.

3.3 Prästen

En del av den svenska kyrkans verksamheten rör integrations- och migrationsfrågor. Kyrkan försöker se möjligheter men även ta i tu med de problem som det mångkulturella samhället innebär och i synnerhet att bemöta de nya svenskar på ett bättre sätt.

”Vår kyrka har stora möjligheter att hjälpa flyktingar. De har med sig svåra upplevelser när de kommer till det nya landet, men får aldrig bearbeta dem. Några få kommer kanske till Röda Korsets rehabcentrum, eller barncentrum för traumatiska upplevelser på MAS, men det är långa köer där. Där finns speciell utbildade människor som ska rehabilitera .”

Vi alla som medmänniskor har ett ansvar gentemot flyktingar.

”Jag tror väldigt mycket på allmän medmänsklighet. Alla människor som möter flyktingar har en kunskap om hur man kan bemöta de här människor. Man lär sig att bemöta och hjälpa till att sätta ord på de upplevelser flyktingarna har med sig. Man behöver inte speciell utbildade människor, speciell kompetens. Det är vad jag kallar medmänsklighet. Man behöver inte ha speciell kompetens för att få flyktingar att öppna sig och berätta om sina upplevelser. Det är också ett sätt att rehabilitera.”

Människor behandlas utifrån olika specialtområde. Man glömmer det enklaste sättet att hjälpa en annan människa - och det är att prata.

”Många flyktingar har utsatts för kummulative svåra upplevelser under en kort tid. Det finns så många olika sätt att hjälpa de människor. Vårt samhälle är ett väldigt speciellt samhälle - vi har speciellt utbildade människor för allting. Jag tror att vi måste frånga det för att det handlar väldigt mycket om medmänsklighet - alla kan vi, oavsett yrket, bemöta de utsatta genom att börja prata med dem och inte stänga dörrar från allt det som de bär med sig.”

Många kvinnor som kommer från vissa afrikanska länder bevittnade när deras män dödades, sedan utsattes de för våldtäkter. Många flyktingar får asyl på grund av humanitära skäl istället på grund av skyddsbehov. Det är ett underkännande från myndigheter.

”De flesta barnen hade bevittnat det som hände mamma. I deras kultur pratar man inte vad man varit med om och istället försöker man tränga allt. Därför en del mår väldigt dåligt. Ibland tror jag också att om omgivningen är medveten om att flyktingen var utsatt för något betyder det något för den utsatte.”

Alla har ett ansvar för rehabilitering och skolan i synnerhet. Man glömmer ofta barnen.

”Skolan måste ha ett stort ansvar att bemöta dessa barn och att lärarna informeras om det så att de kan hjälpa barnen sätta ord på sina upplevelser. Vad vi ofta glömmer är att det finns ungdomar som är som tickande bomber. De har förträngt, satt locket på det de bär med sig och när de hamnar i situationer som påminner om det, då händer det. Man ofta glömmer barnen som oftast har bevittnat det som hände mamma, men med det har vi inte kommit långt. Det behövs inte alltid speciell kompetens och ett specialistteam. Det kan vi präster, socialkuratorer, lärare – vi har tillräcklig med verktyg att hjälpa de här barnen att bearbeta och inte nonchalera det. Det är min erfarenhet efter så många år.”

Många föräldrar hamnar i depression efter PUT. Då börjar man kanske bearbeta det som har hänt. Det är nedbrytande för många av dem.

”Vad jag försöker är att få kyrkan att öppna sig är t.ex. när en präst arbetar på en skola med bl.a. barn som inte är kristna, att ta upp de här frågorna med lärarna och fråga vad man gör för dessa barn? Deras föräldrar har det svårt och då har de svårt att vara föräldrar till sina barn. Jag försöker få representanter för svenska kyrkan som arbetar på skolan att vara medvetna om de här frågorna och ta i tu med dem.”

Att förstå flyktingarnas situation, att se helheten är inte alltid en självklarhet.

”Det är något som man inte har prioriterat. Jag tror att ni, våra nya svenskar, ni som kommer t.ex. från kriget, ni kan berätta för oss och då kan vi öppna dörren till ett nytt sätt att se på människor. Vi tror bara om du får det praktiska så kan det gå för dig mycket bra. Lika väl som är en mänsklig rättighet att kunna få tak över huvudet, borde det vara en lika stor mänsklig rättighet att få rätt att bearbeta sina upplevelser.”

Ett samarbete med andra verksamheter efterfrågas. Med samarbete menas att dela och komplettera varandras kunskaper och erfarenheter.

”Vi har blivit ett specialistsamhälle istället för att vi ser helheten med denna människan. Vi försöker att placera personer i ett fack istället att se helheten och samarbeta i de här frågorna. Och inte arbeta för sig själva.”

Sverige är ett demokratiskt land, vilket betyder att flyktingar själva få välja i vilken mån de vill integreras i vårt land. Men flyktingar måste tänka på och ta ansvar för sina barn. De flesta flyktingar säger att de har kommit hit för sina barns skull.

”Det måste vara valfrihet för de som kommer hit- om de vill bli integrerade eller assimilerade. Det kan inte vara något som samhället tvingar fram till. Det finns ingen myndighet som kan tvinga en att integreras. Men föräldrar har ett ansvar för sina barn. Den största skyldighet gentemot sina barn är att säga till sina barn – att Sverige är ett bra land, vi ska leva här och vi ska lära känna svenskar och vi ska behålla sin kultur, vi ska inte hata blonda flickorna, vara fientlig inställda- det är ändå ett land med möjligheter. Man ska vara lojal mot sina barn. Man ska inte sumpas chansen för sina barn. Man kan lära sig svenska för sina barns skull – för att kunna hjälpa sina barn med deras läxor så att de får en chans att gå vidare med sina liv även om föräldrarna inte har gjort det. Barnen har inte blivit en del av det här samhället eftersom föräldrarna har tagit avstånd från det.”

Skilsmässor är vanliga bland flyktingar och för detta anklagar män detta samhälle.

”Män i synnerhet från Mellanöstern säger ofta till mig – det är fel med ert samhälle eftersom våra kvinnor lämnar oss. Då säger jag till dem- om ni behandlade sina kvinnor väl, skulle de inte lämna er. Många kvinnor får sina egna pengar t.ex. barnbidrag, för första gången i sitt liv. De ser nya möjligheter i sina liv. Och en man /.../ mår bara sämre och sämre.”

Sammanfattning

Svenska kyrkan försöker se möjligheter men även ta i tu med de problem som det mångkulturella samhället innebär.

Samhället har blivit ett specialistsamhälle. Man behöver inte ha speciell kompetens för att få flyktingar att öppna sig och berätta om sina upplevelser, vilket också är ett sätt att rehabilitera. Alla har ett ansvar för rehabilitering och skolan i synnerhet. Barnen måste ha en chans att bearbeta det som de upplevde och bevittnade. Man glömmer ofta barnen.

Sverige är ett demokratiskt land, vilket betyder att flyktingar själva få välja i vilken mån de vill integreras i vårt land. Men flyktingar måste tänka på och ta ansvar för sina barn. Det betyder bl.a. att bygga upp positiva attityder kring detta samhälle och hjälpa till så att barnen får en chans att gå vidare med sina liv även om föräldrarna inte har gjort det.

Lika väl som det är en mänskligt rättighet att kunna få tak över huvudet, borde det vara en lika stor mänsklig rättighet att få bearbeta sina upplevelser.

3.4 SFI läraren för grupp med ingen eller kort utbildning

Flyktingar påbörjar svensk undervisning inom kort tid efter placeringen i kommunen. Denna SFI undervisning riktar sig till invandrargruppen som har kortare utbildning än åtta år eller ingen alls från sitt hemland. Den första tiden är det mycket som ska ordnas – allt som kanske väntade att ordnas då flyktingen fick permanent uppehållstillstånd.

”Under skolgång måste de gå till de olika människor, för olika saker. Och då är du inte mottaglig för undervisningen om du gör de här avbrotten- beroende i vilken fas du är – så man är inte närvarande - man är inte själsligen utan bara kroppsligen i klassrummet. Då gäller det att hitta ett sätt att avbryta undervisningen- att man sparar tiden här i skolan tills flyktingen klarar de problem han har och tills han orkar satsa på undervisning.”

Kommunen anser att det är viktigt att flyktingar snabbt påbörjar SFI utbildningen. Men det blir inte alltid en bra lösning.

”Det är många saker som man ska ta i tu innan man börjar SFI – det ser jag som stort problem. Vi har ett samarbete med kommunen, de har köpt utbildningen av oss. Så är vi skyldiga att samarbeta med socialsekreterare, som gjort IP och som de tror går att följa. Det går aldrig att följa en handlingsplan från början. Alla tillsammans skulle utifrån helheten göra en gemensam handlingsplan.”

Det anses att det bästa sättet att bli förankrad i det här samhället och att lära sig språket är att få ett arbete så fort som möjligt. De flesta uppfattar väldigt påfrestande att sätta sig i skolbänken igen.

”Många frågar sig - vem är jag här och nu – jag sitter i skolan, mitt barn och barnbarn sitter i skolan. För en vuxen är skolperioden ett avslutat kapitel för länge sen. Och var då hittar jag mig själv igen i det här samhället- ju det är ett arbete. Det är där jag har fungerat i mitt liv de sista 15 åren. Man ska försöka bygga upp den biten i människans liv. För de som inte vill läsa vidare ska man försöka hitta en väg som för dem i arbete.”

Det tar tid att lära sig språket. Det tar tid tills man vet något om det här samhället och hur man orienterar sig i det.

”Att orientera sig i samhället inte är något som man kan göra efter ett eller två år, kanske tredje år. En del kommer inte till SFI – nivån och vi försöker, innan skolan är slut att hitta en väg för dem. Jag själv tycker att de förtjänar att jag inte släpper dem – jag kan alltid hålla ett öga på helheten, jag ser både utveckling och tillbakagång. Jag jobbar väldigt otraditionellt. Det är viktigt att inte gå i de andra yrkesrollerna men ändå att finnas som människa. Jag är

en lärare men också en människa. Jag känner, om jag vill att det här ska fungera då måste allt annat i människans liv att fungera.”

I möte med flyktingar oavsett sammanhang är det av vikt att se helheten och finnas som vägledare.

”Vi svenskar vet vad man ska vända sig men inte de. Det är viktigt att ha människor som vägleder dig. Man kan uppfattas besvärande och jobbig- men flyktingar vaggas in i början. Och jag försöker lära dem att de mycket kan bestämma i sina liv. Du har alltid ett val. Då försöker jag vara en förebild. Du bestämmer själv- men när det händer något i livet då finns det alltid människor som man kan ta sig till.”

En rak och ärlig kommunikation kan underlätta för flyktingen att bestämma sig angående utbildnings- och arbetsplaner.

”Man ska också vara rak och tydlig angående deras möjligheter för vidare utbildning och arbete, från början. Tyvärr är det få som vill ta det till sig. De vanliga känslor som väller fram är resignation och ilska – men om man vågar gå vidare så kan man gå väldigt långt. Många fastnar i de negativa känslor och vill inte se andra möjligheter. Oftast måste man byta strategi - och inte lura sig själv. Jag ser möjligheter alltid. Jag säger till dem att jag har överblicken och insikten vad som finns i samhället – och om du inte stänger av då kan vi göra något tillsammans.”

Sammanfattning

Kommunen som arbetsgivare ordnar att flyktingar inom kort tid påbörjar SFI-undervisningen. Det blir inte alltid en lycklig lösning eftersom en del flyktingar har många saker att ordna upp innan man börjar SFI. Lärarna har en skyldighet att samarbeta med socialsekreterare, som har gjort IP och som aldrig går att följa från början.

Det bästa sättet att bli förankrad i det här samhället och att lära sig språket är att få ett arbete så fort som möjligt. De flesta uppfattar det som väldigt påfrestande att sätta sig i skolbänken. Det tar tid att lära sig språket och att orientera sig i samhället . För att åstadkomma ett bra resultat som lärare är det viktigt att fungera som en förebild och vägledare och se helheten i flyktingens liv. Man ska vara rak och tydlig angående deras möjligheter för vidare utbildning och arbete. Risken finns att en del fastnar då i negativa känslor som resignation och ilska och

vill inte se andra möjligheter. De som är villiga att byta strategin och inte lurar sig själva kan komma långt.

3.5 SFI läraren för grupp med utbildningen längre än åtta år

Undervisningen i svenska för invandrare syftar till att eleverna ska kunna lära sig det svenska språket och kunna klara sig i samhället på relativt fundamental basis.

”Självklart är det språket som är viktigast, men också samhällskunskap om hur det fungerar i Sverige: samhällsinstitutioner, geografi, historia osv. Vi tar också upp kulturkrockar – då är det väldigt intressant. Då försöker jag kartlägga vilka skillnader som finns, varför de uppstår, kan de kanske jämkas eller accepteras.”

Olika lärare förhåller sig olika till sin lärarroll. Vissa håller sig bara till läraruppgifter.

”Angående den psykiska delen av flyktingsituationen är det upp till varje lärare och det kan variera. Olika lärare trycker på olika saker som de anser är viktiga. Det finns skillnader i metoder och vad anses som viktigt.”

Motivation att lära sig språket hänger oftast ihop med ålder men också med psykisk hälsa.

”De flesta är unga och då är det lättare att tillgodogöra sig kunskaper. När det gäller äldre tar det längre tid eftersom motivationen är låg. De hoppas ofta att de ska återvända till sitt hemland, till skillnad för de unga som vill etablera sin framtid här. Motivationen hänger ihop med psykisk hälsa och det varierar väldigt mycket. En del klarar sig ändå och vill etablera sig. Människor är inte alltid upptagna av det som händer. Vissa vill lyfta det upp och få respons av andra människor, vissa vill glömma så mycket som möjligt.”

I början kan flyktingar inte språket. Då berättar deras kroppsspråk en hel del.

” /.../ jag kan då upptäcka bristande koncentration, att deras tankar är långt borta. Det syns att en del är i en besvärlig situation. En del människor söker sig till vår gemenskap, men andra är lite reserverade och när lektionen är slut går de snabbt hem. De drar sig till sin egen värld.”

I början av undervisningen vet lärare väldigt lite om sina flyktingelever. Men efter en viss tid när de skaffar ett visst ordförråd berättar de om sig själva.

” Sedan finns det flyktingar med många svåra traumatiska upplevelser som påverkar deras sätt att existera, vara och tillgodogöra sig undervisningen. Torterade, misshandlade osv. Det

får jag reda på genom att vi arrangerar ett föredrag, där elever berättar om sig själva och då berättar de fruktansvärda saker.”

Det finns hjälp för de som behöver den.

”Inte alla kan hantera sina svårigheter, det finns de som behöver hjälp. Vi har kurator och SYO- konsulenter. De har möjlighet att själva komma till kurator och få hjälp. Ibland är frånvaro stor och då misstänker jag att det ligger andra saker bakom.”

Det är viktigt att tydliggöra sin lärarroll.

”De förväntar sig av mig språket och samhällsinformation, jag är ingen kurator. Ibland kommer de med små förtroliga berättelser och saker. Ibland har vi små tillställningar och fester, t.ex. födelsedagar. Det är naturligtvis socialstärkande.”

Det anses väldigt viktigt ge mycket information om den svenska kulturen.

”Tidigare hade vi besök av representanter inom olika sociala grenar- polis, IM osv. Man talade om samlevnad, kvinnliga och manliga roller osv. De lärde sig väldig mycket då om vad som skiljer sig kolosalt av hur det är i deras länder. Nu har vi inte samma resurser. Därför försöker jag utifrån våra svenska värderingar förstå vad de anser, hur man gör i deras länder och försöker jag göra en utbyte.”

När flyktingar får en bild om den svenska kulturen, uppstår konflikter i flyktingfamiljer.

”Många konflikter dyker upp mellan partner. Kvinnor ser hur fria är de svenska kvinnorna. De har aldrig fått sina chanser i sina hemländer. Men det finns ruskiga saker som händer i Sverige- hur man behandlar kvinnor. Män försöker hålla dem i samma tyglar som i hemländer vilket leder till skilsmässor.”

Syftet med information om samhället och kulturen är att underlätta integration.

”Det är rätt att man har sin egen värld. Det är naturlig att man har olika uppfattningar och man ska ha rätt till det utan att det uppstår konflikter. Jag lär elever regler t.ex. när de ska på en anställnings intervju. Vi brukar gå genom olika punkter som man ska tänka på. Då kommer vi på olika kulturkrockar- reviret, blicken, komplimangen. De vill veta allt och är nyfikna. Det är inte säkert att de sedan slaviskt följer de regler. Det finns många oskrivna regler. Jag säger att de ska ta till sig, vara uppmärksamma på, och jämföra de olika värderingar.”

De huvudsakliga samarbete sker med flyktingmottagningen. Det finns flera synpunkter kring flyktingmottagningen.

”Ja tror att det är väldigt viktigt att man just trycker på flyktingmottagningen, så att de försöker hjälpa flyktingar så mycket som möjligt genom att fråga om deras önskemål och fråga om deras problem. Man hoppas ju bara att det ska komma fler socialsekreterare som är intresserade av sitt jobb. Jag har en känsla av och en uppfattning om att socialsekreterarna är för få och att flyktingar har ganska sporadisk kontakt med socialsekreterare. De kan inte täcka alla elevernas behov. Tyvärr, är det alltid en kostnads fråga. Då försöker man skjuta allt till frivilliga organisationer. Det är ett kortsynt och kortsiktigt tänkande.”

Sammanfattning

Motivation att lära sig språket och att tillgodogöra sig kunskaper hänger ihop med åldern men också med elevernas psykiska hälsa som varierar mycket. Flyktingar är inte alltid upptagna med det som har hänt utan vill glömma det så fort som möjligt.

Läraren vet inte något om eleverna i början när de inte kan språket. Då kan kroppsspråket förmedla att deras tankar är långt borta och att de befinner sig i en besvärlig situation. Även en stor frånvaro kan tyda på att det ligger något bakom. Efter en tid då de skaffar ett visst ordförråd berättar en del om svåra traumatiska upplevelser. Det finns en kurator och SYO konsulenter att vända sig till för att få hjälp, för de som vill söka hjälp för sina problem.

Att jämföra olika kulturer och ta upp likheter och skillnader ökar förståelsen för den svenska kulturen, vilket anses underlätta integration. Å andra sidan leder ibland insikten om t.ex. kvinnoställning eller parrelationer i Sverige till konflikter i flyktingparrelationer och skilsmässor.

Flyktingmottagningen skall engageras till att hjälpa flyktingar utifrån deras önskemål och utifrån de problem som flyktingar har. Flyktingmottagningen skjuter en del av arbetet med flyktingar till frivilliga organisationer.

3.6 Hjälparbetare

Här kommer flyktingar från olika länder. En del kommer för att ha sällskap men en del kommer hit för att de behöver hjälp med återförening av sina splittrade familjer. Det kräver mycket pappersarbete, det går långsamt och det tar ibland 2-3 år. De får hjälp med svenska och med läxor från SFI. För det finns en lärare som hjälper till. Det anordnas också olika andra kurser. En del flyktingar kommer på grund av kontaktsökandet .

”Här gäller det att umgås, komma hemifrån - inte bara gå till SFI och sedan hem. Här gäller givande och tagande. Vi ordnar ytflykter på somrarna. De tar med sig familjen, släktingar och vänner. Det gäller då det sociala livet som är väldigt viktig, upplever jag.”

En del flyktingar har många svåra minnen. Det tar tid innan de vill prata om dem.

”Många har väldigt många svåra problem t.ex. krig eller trauma eller krigsläger, som de vill prata om. De kommer så småningom till sina verkliga problem, de säger inte något från början. För de svåra fall har vi en psykolog. En del har väntat i två år att träffa sin familj, och de har det mycket jobbigt. De blir frustrerade. Oftast finns deras familj i ett tredje land och gömmer sig. Så är det mycket sorg och frustration.”

Det är få människor som har kunskap om vad som händer med dem, hur man handskas med efter och i svåra situationer, hur man kan hjälpa sig själv och gå vidare i livet.

”De vet det inte från början. Man ska hjälpa dem med det. De har en form av sorg arbete som följd av att de lämnat sitt land, vänner, arbete - allt och inte har en hel familj med sig. En sak tror jag behövs väldigt mycket och det är att man behöver prata om och om igen och att man har någon som orkar lyssna. För då bearbetar man hela tiden. De som håller det inom sig, de har det mycket svårare att komma vidare. Kan du prata om det så kommer du lättare förbi. Nej, inte förbi utan igenom sorgen. Man kan aldrig hoppa över, man måste det jobba ihjäl om. Det är min erfarenhet.”

Det tar lång tid att bearbeta svåra händelser.

”Man ska inte tro – jag fixar det här fram till sommaren och sedan är allting bra igen. Om man jämför med sorgen igen – blir det så att de här djupa hålen när man sjunker i dem, när man tänker - jag orkar inte, jag klarar inte och man bara gråter och är ledsen - ju längre tiden går desto längre blir det emellan. Och de hålen blir med tiden lite rundare och det blir lättare att ta sig upp igen. Men det tar en lång tid.”

Samarbete med andra verksamheter i flyktingfrågor har tidigare varit väldigt sporadiskt. I år möttes de olika verksamheter i syfte att skapa ett gemensamt nätverk.

”För en månad sedan har vi börjat ett samarbete med IM, flyktingmottagningen, diakoni, en frivillig organisation till och vi, som vi kallar för nätverk. Och vi vill göra något nytta och fånga de människor som kommer hit. Vi har träffats och pratat vad som vi är bra på, så man vet var man kan hänvisa flyktingar när de kommer. Jag själv vill att vi ska fånga de så fort de kommer hit och att de får upplysning av socialsekreterarna vad vi gör och var vi finns. Socialsekreterarna har också våra broschyrer, men de ger de inte alltid till de som kommer.”

Flyktingmottagningen har ändrat synen på samarbete.

”I början var flyktingmottagningen väldigt frågande, men nu säger de att det är kanske en bra idé. Det tror jag, de har inga resurser. De gör bara det praktiska. Det gör vi här också, vi träffar inte bara trasiga själar. Men vi ger dem en form av själsligt stöd.”

Väntetiden på asylén på flyktingförläggningen är ganska lång. Det drabbar ungdomar.

”Oftast tar det två år och under tiden läser de inte språket och de har ingenstans att ta vägen. Jag vill fånga alla ungdomar så fort som möjligt, och jag har också en idé att snart koppla in olika underhållssammanslutningar, för att främst fånga ungdomar med sport, musik osv, så när de kommer ut i samhälle, har de hunnit lära känna andra och kan fortsätta med den sociala gemenskapen som de får därifrån.”

Ungdomar hamnar ofta snett i livet.

”Därför vill jag fånga barn och ungdomar för att de inte kommer snett som lätt händer när de slängs ut i samhälle. Sporten fostrar också och de får ett socialt liv och kanaliserar deras energi. Det är lätt hänt-det är inte alla men det är rätt många som hamnar snett.”

I arbete med människor ska man inte glömma att kroppen och själen hör ihop.

”Vad jag saknar helt när det gäller kommunen är just det att de inte tar hand om själen vilket är fel. De inte har resurser med att man få prata, skratta och gråta tillsammans. Socialsekreterarna saknar kunskap om kris och trauma. Om själen mår dåligt så hjälper det inte med det materiella. Man har taket över huvudet men sitter ensam och är bara ledsen. Det behövs mycket mera och därför vi vill samarbeta.”

När resten av familjen kommer håller lyckan inte länge.

”Jag ser som väldigt viktigt att se de människor som hela. Och sen märker jag, helt klart skillnader när de är splittrade och när resten av familjen kommer. Vilken lycka blir det. Men sedan kommer vardagen igen – i ett nytt land. ..”

För att få människor på rätt håll skall man tänka på själen.

”Om de får hjälp kan man få många på rätt håll igen. En del är så pass skadade att det inte går att nå ut dem. De har det mycket svårt. Det är fåtal men de är skadade för livet. Men när själen inte mår bra är det svårt att lära sig språket, man blir inte motiverad till det. Själen är viktig.”

Det finns mycket aggressivitet och irritation i flyktingbilden.

”Det är alldeles fel att tolka det som kulturkrocken. Man lär sig med tiden, man ser en människans ögon och kroppsspråket. Jag ser väldigt tydligt om de mår dåligt. Det handlar hur mycket man läser mellan raderna. Jag tar aldrig aggressivitet som aggressivitet, jag ser alltid en människa bakom. Den människa skriker på hjälp, men visar det på ett annorlunda sätt. Men man märker snabbt att det finns någonting bakom som de inte säger på en gång. Jag frågar aldrig något i början, men sedan kommer de så småningom. De måste först lära känna mig – eftersom det här är oerhört personligt.”

Det är viktigt att gå ut med information till flyktingar.

”Det är viktigt att prata. Jag har förklarat själv, många gånger, att det är normalt att må dåligt. Utåt försöker man hålla masken men inåt är det skakigt, naturligtvis. Sedan är det ett stort jobb att lära sig språket, kulturen och koderna. Det tar tid och måste ta sin tid.”

Det går inte att förbestämma allting och hålla sig till ramar.

”Jag måste känna spontanitet för stunden för att hjälpen ska ha något effekt. Så möter jag människor – informellt. Varje människa är unik, så man närmar sig på olika sätt. Det är viktigt att lyssna och ha känsla för att närma sig och inte bara trampa i människans privata liv.”

Sammanfattning

Flyktingar kommer hit för att få praktisk hjälp och för att de är kontaktsökande. Många har det svårt. Det är få som vet hur man kan hjälpa sig själv att gå vidare i livet. De befinner sig i

en form av sorgarbete som de behöver prata om, för då bearbetar man hela tiden. Om man kan prata om det kommer man lättare genom sorgen, men det är inte alla som kan det.

Samarbetet med andra verksamheter i flyktingfrågor har varit sporadiskt, men i år möttes de olika verksamheter som möter flyktingar i syfte att skapa ett gemensamt nätverk.

Den långa väntetiden på asylén drabbar flyktingbarn och ungdomar. Det bästa sättet att hjälpa dem är att koppla in de olika underhållssammanslutningar så tidigt som möjligt i syfte att flyktingbarnen innan de kommer ut i samhället skall hinna lära känna andra och kan fortsätta med den sociala gemenskapen som de får därifrån. Det saknas och det anses som en orsak till att många flyktingbarn och ungdomar hamnar snett i livet.

En viktig förutsättning i arbete med människor är medvetandet att kroppen och själen hör ihop. Flyktingmottagningen ”tar inte hand” om själen. Om själen mår dåligt så hjälper det inte med det materiella.

Det är fel att tolka aggressivitet som kulturkrock. Det är bara ett annat sätt att skrika efter hjälp, om man vill läsa mellan raderna. Därför är det viktigt att gå ut med information att det är normalt att må dåligt men att det hjälper att prata om det. Eftersom det handlar om oerhört personliga saker, är det mycket viktigt att lyssna och ha känsla för att närma sig. Varje människa är unik och man bör närma sig på olika sätt.

3.7 Skolkuratoren

De flyktingelever som söker skolkurators hjälp remitteras inte från någon annan. Det är de själva som tar kontakten. Den generella erfarenheten är att det är en större grupp som har problem men som varken visar det eller söker sig till kuratorn.

”Eleverna söker mig för att de mår dåligt. Med många hinner jag inte mer med en gång i veckan men en del remitterar jag vidare. Jag har arbetat länge och har många olika kontakter. Min generella erfarenhet är att det är en större grupp som har problem, men det är inte många som uttalar eller visar det. Jag träffar bara de ”starka” som söker mig, men jag vet att många elever lever med problem utan att söka hjälp. De orkar inte.”

Varje verksamhet har sin sekretess.

”Det är oftast sekretessen som står i vägen, då är det svårare att samarbeta. Det kan bli många utredningar kring samma person utan att andra har någon aning om det.”

Det sociala nätverket spelar en stor roll när det gäller känslor av gemenskap och trygghet.

”Jag upplever att eleverna inte har några stödåtgärder när de kastas ut i samhället. Om de har ett stort kontaktnät- en stor familj och massor med släktingar och vänner är det mycket lättare att ta sig igenom de problem de har. Det är många som kommer ensam till Sverige och känner sig väldigt isolerade.”

I den svenska kulturen pratar man inte om starka känslor. Kontakter mellan människor skiljer sig från hur det är i många andra kulturer.

”Alla elever säger att det är väldigt svårt att ta kontakt med svenskarna, även i klassen. Det är ingen som bjuder hem eller bryr sig på något sätt. Man har inte svenskarna som stödgrupp. Det är viktigt att skolan tar upp det och jag tror att många lärare gör det. De berättar för svenskarna vilken katastrof det är att tvingas flytta till ett annat land, vilken kris uppstår i människans liv och hur mycket man påverkas av att lämna allt bakom sig och dessutom allt det vad man har varit med om.”

Det finns elever som vill gå i skolan och de som har blivit tvungna att gå in i elevrollen.

”Det är inte alltid bra att sätta människor i skolan. Vissa känner sig tvingade till det. Det är viktigt att en människa har olika roller, det ger trygghet men det beror på var man hamnar. Skolan upplevs inte alltid som trygghet utan som en kris för de som hellre vill hamna på ett företag. Det borde vara så att det blir mer resurser för individuella behov. Det har stor betydelse vad det är för sysselsättning.”

Vissa flyktingelever trivs i skolan, men inte alla.

”Jag känner många elever som aldrig har gått i skolan tidigare, men har utvecklats mycket och de stortrivs. Skolan har betytt mycket för en del som jag träffar. De som inte trivs skulle slutat för länge sedan, men det får de inte. Flyktingmottagningen och alla andra säger - gå till Komvux det är bra, du har ingen annanstans att ta vägen. Det är inte säkert att individen vill det. Men man gör det ändå.”

Samarbetet kring flyktingelever präglas av revirtänkandet.

”Det är många som har gått länge på Komvux, men när de går ut då finns det inte något arbete. Man samarbetar inte kring individen och det gäller allihopa: arbetsförmedlingen, kunskapslyftet, socialförvaltningen, arbetsmarknadssektionen. Jag vet inte varför det är så, alla är medvetna om det, alla önskar ett samarbete på ett sätt, men de högre cheferna måste vara med och se till att det blir något av det.”

Misshandlade kvinnor och kvinnor som har haft många barn syns inte. Det finns inte några resurser eller stöd runt omkring dem.

”Den finns en grupp misshandlade kvinnor som jag träffar. I kvinnoarbete försöker jag säga hur de kan gå vidare. Men man ska vara försiktig eftersom det inte finns något stöd för den grupp av kvinnor. Jag vet inte vilka konsekvenser blir för den kvinnan för det jag säger till henne. Dessutom finns det många invandrarkvinnor som har haft många barn. Först skaffar de lite av eget liv och lär sig lite språket, sedan blir de kvar i hemmet bland fyra väggar i många år. De tappar självsäkerhet och faller tillbaka när det gäller språket.”

Det är få läkare och ingen kurator med flyktingbakgrund, vilket anses konstigt med tanke på antalet invandrare i kommunen.

”Samarbetet saknas också kring de människor som hade haft kontakten med vården eller rehabilitering. Det är ingen som signalerar till mig något när de börjar skolan. Lärarna kan se hur de reagerar på lektionerna, om de har svårt eller inte, men om de inte söker mig... Det är få läkare och ingen kurator på skolan, vården, sjukhuset med flyktingbakgrund som kan flyktingproblematik. Jag säger ofta- anställ en kurator som har erfarenhet av det och som kan hjälpa de här människor på ett helt annat sätt och som har en annan förståelse utifrån hans egna erfarenheter av flyktingskapet. Jag vet alldrig om jag har skickat eleven till något bra.”

Sammanfattning

Skolkuratoren har kontakt med de elever som själva söker kontakten. Det brukar vara de ”starka” . Den generella erfarenheten är att det är en större grupp som har problem men som varken visar det eller söker sig till kuratorn.

Varje verksamhet har sin sekretess som anses vara ett stort hinder i samarbete i frågor om enskilda elever. Det finns flyktingelever som vill gå i skolan och de som har blivit tvungna att gå in i elevrollen.

En del flyktingelever har ett stort kontaktnät, men det finns många som har kommit ensamma och är socialt isolerade. De har inte svenskarna som stödgrupp i klassen heller.

Det är många som har kunskap i flyktingfrågor, men samarbetet präglas av revirtänkandet. Misshandlade kvinnor och kvinnor som har haft många barn syns inte. Det finns inte några resurser eller stöd runt omkring dem. Det är få läkare och ingen kurator som har flyktingbakgrund, vilket anses konstigt med tanke på antalet invandrare i kommunen.

4 ANALYS

Flyktingarnas integration är en mångdimensionell process, vilket gör att den måste studeras ur en rad olika och parallella aspekter. Dels aspekter som har att göra med flyktingar själva, deras egna förutsättningar, socioekonomiska och kulturella bakgrund, sociala nätverk och så vidare. Dels aspekter som har att göra med flyktingpolitiken, både i allmänhet och i konkret tillämpning. Relevant här är inte minst flyktingmottagningens målsättningar och formella, såväl som informella, organisatoriska strukturer. Flyktingmottagningens resurser, åtgärder, kompetens och ansvarsområden spelar en viktig roll i integrationssammanhang. Interaktion och det ömsesidiga samspelet mellan flyktingmottagningen och flyktingarna med sina förutsättningar är väsentlig för hur flyktingarbete utvecklas. Det handlar konkret om i vilken grad flyktingmottagningens verksamhet under den första tiden är relaterad till skilda flyktingars bakgrund, möjligheter och ambitioner. (Kadhim, 2000)

4.1 Det etnocentriska förhållningssättet i flyktingmottagningen

Med det etnocentriska förhållningssättet i flyktingmottagningen menar jag det som utifrån denna kultur tillämpas i bedömning av och åtgärder för de behov som flyktingar från olika länder har. I analysen som följer har jag utgått från följande: att den svenska kulturen präglas av en arbets- och sköta sig själv ideologi, vilket är beskrivet i Åke Dauns bok "Svensk mentalitet" (1989, 1994) och att denna kultur präglas av en högspecialiserad arbetsindelning eftersom Sverige tillhör gruppen av högutvecklade samhällen av den I-länder typen.

Alla ska in i program /åtgärder

I introducerande teorikapitlet skrev jag om invandringens psykologi och de processer som invandringen väcker. Därefter tog jag upp några bilder ur flyktingens familjealbum: flykten från hemlandet, väntan på asyl, det nya livet. Bilder från flykten till det nya livet täcker en relativt sett lång period, oftast flera år.

Det nya livet börjar efter att flykting/ flyktingfamilj kommunplaceras.

Det empiriska materialet visar att en flykting efter att ha blivit placerad i en kommun tillsammans med socialsekreterare, SFI-lärare och ibland arbetsförmedlingen gör en individuell introduktionsplan vilken innehåller en kartläggning av flyktingens tidigare utbildning, yrke och yrkeserfarenhet. Utifrån det görs en gemensam plan angående framtidsstudier och arbete. Empirin visar vidare att flyktingmottagningens ansvarsområde omfattar SFI, samhällsinformation, försörjning, bostadsfrågor och en del andra saker av ekonomiskt och praktiskt slag. Introduktionsperioden börjar enligt socialsekreteraren med en hård struktur och full sysselsättning. Flyktingmottagningens ansvarsområde är inte att "ta hand" om de upplevelser flyktingarna har med sig. Genom full sysselsättning får flyktingar en hård struktur av tiden. Det hjälper inte till att flyktingar får en struktur på sina upplevelser och bearbeta dem, så att de kan ägna sig med full mental kapacitet åt svenska studier kombinerade med praktik eller arbete.

Respondenterna har pekat på att det finns brister i individuella introduktionsplaner.

Enligt psykiatern borde individuella planer innehålla en kartläggning av flyktingens situation, behandling och framtida prognos under en uppföljningstid på sex månader. Det är något som inte görs i praktiken.

Dyregrov (1996) stödjer psykiaterns resonemang angående uppföljningen och påpekar att efterverkningarna efter många svåra upplevelser kan sträcka sig över många år. Uppföljningen av drabbade individer har för syfte att förebygga stresstörningar och förhindra uppkomsten av hälsoproblem, samt att ge stöd och hjälp under den första svåra tiden efteråt.

Empirin visar att flyktingmottagningen har för målet att flyktingen ska sättas i sysselsättning så fort som möjligt. Svensk undervisning kombineras med praktik eller arbete. Heltidssysselsättning är ett krav för att ha rätt till pengar för försörjningen. Flyktingmottagningen i X kommun faller under arbetsmarknadssektionen, vilket kan tolkas som en markering av arbetsideologi som utgångspunkten för verksamheten.

Empirin visar också att flyktingar kan vända sig till kuratorer, frivilliga organisationer och svenska kyrkan för att få hjälp och då skall de själva söka hjälp om de behöver utifrån ”sköt dig själv” ideologi. Ibland skickas flyktingar av socialsekreterarna till psykiatri oftast på grund av att de mår dåligt och inte sköter skolan, arbete eller praktik.

Bland politiker och allmänhet finner man ofta en ogrundad optimistisk inställning med förväntningar att tiden snabbt kommer att läka alla sår. Man hyser en stark önskan om att flyktingen ska bli ”färdig” med händelserna, se framåt och lägga allt som är tungt och svårt bakom sig. Det händer lätt då att långsiktiga konsekvenser och behovet av att inleda långsiktiga åtgärder förnekas. Den senare forskning som har visat att människor som är i sitt liv engagerade i flera roller klarar sig bättre än de som har få roller, har kanske bidragit till detta förhållningssätt. (Dyregrov, 1996; Herman, 1998)

Till exempel mödrar som har ett yrkesarbete klarar sig bättre än hemmafruar efter svåra eller traumatiska upplevelser. Att ha flera roller innebär att man får mindre tid att grubbla över det som har hänt, samtidigt som det håller en aktiv och skänker mera mening åt tillvaron. (Dyregrov, 1996)

Teoretiskt sett blir det rättfärdigat att flyktingmottagningen fullt sysselsätter nykomna flyktingar och därmed tilldelar dem nya roller.

Men i intervjuerna pekade SFI- lärarna på :”bristande koncentration och att deras tankar är långt borta”, ”traumatiska upplevelser som påverkar deras sätt att vara, att existera och

tillgodogöra sig undervisningen”, ”det är många saker som man ska ta i tu innan man börjar SFI”, ”om undervisningen ska fungera, ja då måste allt annat att fungera”.

Psykiatern underströk att det är meningslöst att sätta alla flyktingar i samma program eller åtgärder som är centraliserade och organiserade uppifrån, eftersom det skapar bl.a. psykiska problem hos en del flyktingar. Kuratorn pekade på betydelsen av vad det är för sysselsättning.

Integrationsverkets rapportserie 2000:5 pekar på att i drygt hälften av kommunerna är introduktion för nya invandrare inte tillräcklig anpassad efter individen. Den undersökningen av kommunernas introduktionsverksamhet tar upp de praktiska saker som samordning, väntetiden på SFI, ersättningen etc. Det finns ingen kartläggning om introduktionsverksamhetens arbete som riktar sig mot flyktingarnas psykiska hälsa som har berörts på ett enda ställe i rapporten i syfte att argumentera för kortare väntetider på SFI.

”Det har betonats att de långa väntetiderna för att få uppehållstillstånd, att få återförenas med familjen samt att komma i det svenska samhället ofta är förödande för individen.” (s. 29)

På grund av ovanstående mening rekommenderas det i rapporten att väntetiden på SFI skulle bli kortare än några veckor.

I rapporten finns inget om eller stöd- eller hjälpåtgärder för vad flyktingen har varit med om, vilket jag finner underligt med tanke på att introduktionsverksamheten bl.a. har för syfte att underlätta integrationen. Som skrivet i början av detta kapitel har interaktion och det ömsesidiga samspelet mellan flyktingmottagningen och flyktingarna med sina förutsättningar en väsentlig roll i flyktingsarbete utvecklingen. Det handlar konkret om i vilken grad flyktingmottagningens verksamhet under den första tiden är relaterad till skilda flyktingars bakgrund, möjligheter och ambitioner.

I detta sammanhang visar empirin att flyktingmottagningens verksamhet med den rådande arbetsideologin i relation till skilda flyktingars förutsättningar ibland skapar såväl nya problem (svårigheter att ta till sig kunskaper) som kriser (att sätta sig i skolbänken som vuxen) vilket har påpekats av lärarna och av psykiatern.

Behandlingssamhälle

Psykiatern uttryckte sitt missnöje att flyktingarnas problem som har social grund oftast medikaliseras och psykiatiseras. Prästen påpekade att Sverige har blivit ett specialist samhälle i den meningen att för allt finns människor som är speciellt utbildade inom ett område. Risken med det är att man inte ser helheten hos en människa, vilket kan gestaltas i att flyktingens situation betraktas utifrån nuet och bortkopplas från det förflutna och det framtida.

Det faktum att Sverige har blivit ett behandlingssamhället har påpekats av bl.a. Hörnquist (1988). Han har skrivit att flyktingarna går genom integrationsprogrammet och tar emot den hjälp vi ger dem. Vi har den skandinaviska modellen, vilket innebär ett samhälle med omfördelning av resurserna. Vi anser att i princip alla har lika möjligheter. För de människor som inte är födda med optimala möjligheter sätter vi in hjälpinsatser i en sådan omfattning att vi har skapat ett slags behandlingssamhälle. I ett sådant samhälle finns ett utpräglat behov av professionella hjälpare, socialrådgivare, psykologer, psykiatrer- som träder in. Flyktingar som ska tas emot här möts av detta behandlingssamhälle.(ibid)

När det gäller flyktingarna står vi inför en grupp människor som naturligtvis inte har samma möjligheter som vi har. Vi bedömer att de har sämre möjligheter än genomsnittet. Därför ska vi hjälpa och behandla dem. För att människor ska vara i en situation som innebär behov av behandling ska de ha problem och vi fokuserar oss på flyktingar som personer med problem. Vi glömmer att deras symptom, deras beteende är en normal reaktion på en onormal situation. (ibid)

Hörnquist i likhet med psykiatern lyfte upp att det finns en tendens att flyktingarnas symptom, som är en normal reaktion på omständigheterna i flyktinglivet, ofta psykiatiseras. Kuratorn påpekade att det finns få läkare och ingen kurator inom vården och skolan som har flyktingbakgrund och har erfarenhet av flyktingproblematik i X kommun. Därmed kopplar hon klart och tydligt flyktingarnas problem med de flyktingerfarenheterna som de har och efterlyser kurativ hjälp.

4.2 Särskilda åtgärder

Den övergripande principen inom det svenska generella välfärdssystemet är att varje myndighet inom sitt verksamhetsområde har ett bestämt ansvar och skall erbjuda likvärdig service visavi invandrare och befolkningen i övrigt. Men till följd av en rad försvårade

livsvillkor, har flyktingar och invandrare speciella behov som ibland och i vissa avseenden kräver särskilda stödåtgärder, sk positiv särbehandling, för att integrationen i det svenska samhället ska underlättas. (Kadhim, 2000)

Flyktingmottagningen i X kommun ordnar en del särskilda stödåtgärder av selektiv och temporär karaktär. Det ordnas föreläsningar som har speciella syfte. Socialsekreteraren berättade om föreläsningar om barns utvecklingspsykologi i syftet att stödja föräldrar i deras föräldraroll, i synnerhet de som behöver praktisk- pedagogisk hjälp t.ex. lågutbildade, föreläsningar som behandlar förhållandet mellan man och kvinna och friskvårds terapeutens föreläsningar.

De första två stödåtgärder syftar till att förbättra situation inom två problemområde. Det första ”problemområdet” är skilsmässor bland flyktingar och det andra är det stora antal ”problem” invandrarungdomar. Båda områden kommer jag igen att beröra längre fram i analysen.

Familjer som påverkas

”Familjer som kommer till Sverige från utlandet påverkas i sin struktur t.ex. förhållandet mellan man och kvinna. Vuxna och barn får ofta problem med rollerna i familjen. Vem är den som bestämmer, vilka normer ska man rätta sig efter, vad ska man anamma av det svenska och hur gångbara är erfarenheterna att vara förälder från hemlandet?”, stor det i Verksamhetsplanen för X kommun.

Utifrån det ordnar flyktingmottagningen att flyktingar får information om förändrade familjeroller i förebyggande syfte, under introduktionsperioden.

Flyktingfamiljens situation har studerats utifrån olika aspekter. Lindgren (1989) gjorde en analys av flyktingfamiljernas situation som inkluderade det förflutna, nuet och framtiden. Hon konstaterade att den psykosociala miljön som är flyktingens vardag- med förhöjd psykosocial stress beroende på osäkerhet i väntan på besked om asyl, obearbetade trauman i samband med utvandringen, statusförlust (särskilt mannens) och personliga kriser under en omvälvande period i livet utsätter parrelationerna för extra stora påfrestningar.

Intervjuerna berör på flera sätt Lindgrens slutsatser och visar följande: att i samband med den nya miljön och den nya kulturen påbörjas en rollförändringsprocess vilken ofta leder till

konflikter i parrelationer och skilsmässor, att män ofta går ner i sin psykiska hälsa i samband med statusförlust och att efter PUT ofta går föräldrarna i depression .

Kriser

Med traumatisk kris avser Cullberg en kris som utlöses i samband med en svår yttre påfrestning som innebär ett hot mot bl.a. sociala identitet och trygghet eller mot ens grundläggande möjligheter till tillfredsställelse i tillvaron. Söderlindh påpekar att i den främmande miljön utsätts identitet för hot om förändring på ett annat sätt än vid vanliga kriser.

Kriser i samband med exilen är ett återkommande tema i intervjuerna.

Många av flyktingar i X kommun kommer från Mellanöster. Det finns en del flyktingar som upplever en psykisk påfrestning i samband med att börja skolan, något som påpekats både av läraren och skolkuratorn. Att kunskap om den svenska kulturen leder till kriser i parrelationer och skilsmässor har också förekommit i intervjuerna. Det sker oftast i samband med att kvinnor går ut ur hemmet, får sina egna pengar och ser hur svenska kvinnor har det. Socialsekreterarens erfarenhet var att kvinnor förlorar mindre än män som oftast förlorar sin försörjarroll.

Statistiken visar på ett högre skilsmässotal i äktenskap mellan personer som invandrar till Sverige än motsvarande för infödda svenskar. Invandrarfamiljer har svårt att klara de påfrestningar som familjen ställs inför i det nya landet (Sjöblom & Hydén, 1997) De höga skilsmässotalen bland invandrarfamiljer och invandrarungdomarnas pessimistiska framtidsutsikter tyder på att barn och ungdomar med invandrarbakgrund är särskilt utsatta. (Socialstyrelsen 1988a, 1991b, 1994)

Att de förändrade rollerna som föräldra- och försörjarroller, manliga respektive kvinnliga roller, och statusförlust (särskilt mannens) i samband med flyktingskapet och exilen leder till personliga kriser, bekräftas också av Söderlindh (1989), Soydan (1995)och Lindgren (1989).

Flyktingmottagningen anordnar inte ett generellt stödprogram i förebyggande syfte till nykomna flyktingar trots att kunskapen om riskfaktorer i flyktingfamiljesammanhang finns. Däremot konstaterade socialsekreteraren att det finns ett dokumenterat samband mellan exilen

och psykosomatiska sjukdomar. Men det ordnas ingen information om exilprocesser heller. Hon var också medveten om att visa händelser i livet kan man aldrig glömma: ”/.../ att man har blivit torterad, men man kan lära sig förhålla till det och fortsätta livet”. Tortyr ödelägger människans förmåga att uppleva trygghet och tillit. Ändå konstaterade hon att: ”sett utifrån vårt syn är det barn och ungdom och inte bara vuxna som behöver stöd. Därför satsar vi att stödja vuxna i deras föräldraroll”. Inget görs för att återskapa tillit

Intervjuerna visade flera olika reaktionssätt när flyktingar utsätts för hot mot identitet eller grundläggande möjligheter till tillfredsställelse i tillvaron.

Socialsekreteraren berättade att de flesta flyktingar är positiva i början, vilket hon försöker ”hålla i livet så länge som möjligt”, som hon själv uttryckte. Men efteråt går många ner i sin psykisk hälsa konstaterade hon. Apropå psykisk hälsa tillade hon: ”Annars normalt sett blir man sliten efter 5 år och kan aldrig integreras.” Prästen nämnde ett annat reaktionssätt: ”Barnen har inte blivit en del av det här samhället eftersom föräldrarna har tagit avstånd.”

Psykiatern tog också upp avståndstagandet i samband med orienteringsprocessen. Den handlar om att identifiera sig med den nya kulturen. Då sa han uppstår många kriser och hur de löses beror på flyktingens erfarenheter, ålder, kunskaper osv. Resultat av dessa kriser blir att vissa tar avstånd från samhället och vissa blir motiverade att fortsätta vidare.

Intervjumaterialet visar att det inte finns några generella stödåtgärder/ program för alla flyktingar. De stödåtgärder som finns är selektiva och då tas inte hänsyn till flyktingens hela livssituation. Flyktingen får inte stöd i att få en grundläggande insikt om hur han påverkas av kriget, tortyr, flykten och exilen - vad det handlar om och hur man kan förstå sig själv, hur man kan hjälpa sig själv och därmed sin familj. Istället står flyktingen mitt i olika processer när han tar emot flyktingmottagningens ”påbyggnads” stödåtgärder. Flyktingmottagningen ”bygger huset från taket istället från källaren”, förenklat sagt.

4.3 Barn och ungdomar

Barn och ungdomar berördes i intervjuerna på olika sätt. Jag presenterar några meningar dragna ut ur intervjukontexten.

Bråk och knivar mellan svenska och invandrarungdomar. Barn som tickande bomb. Flyktingbarn kommer ofta snett i livet när de slängs ut i samhället. Glömda barn. Fientligt

inställda invandrar ungdomar som hatar svenska blonda flickor. Det låter som titlar från dagstidningar eller TV-n. Det är bekant och skrämmande.

Av denna anledning valde jag att kort ta upp de grundläggande förutsättningar för en positiv barnutveckling.

Familjens roll för att ge barnet skydd, stöd och rimliga uppväxtvillkor är välkänd. Men det är naturligtvis inte bara familjen utan också en rad andra förhållanden inom livets olika sfärer som sociala, pedagogiska, ekonomiska osv, som påverkar den växande individens utveckling i positiv eller negativ riktning. Störningar under uppväxtåren, som svåra förhållanden i familjen, olämpliga uppfostringsmetoder, kamratproblem och svårighet att klara skolgångens krav har vanligen långvarig inverkan. (Weisath& Mehlum,1997)

I skolåldern kan den unge isolera sig eller bli gruppens ledare. Detta ledarskap bygger på en negativ grund, varför de ofta blir destruktiva både mot sig själva och omgivningen. Eftersom dessa barn ofta blir isolerade och utstötta är risken för kriminalitet stor. (ibid) Forslings (1987) studie visar att invandrarungdomar är kraftigt överrepresenterade inom institutionsvården. Samma resultat bekräftar Sarnecki (1996) tio år senare en studie om kriminaliteten hos invandrarungdomar. Denna studie lyfter upp vikten av de goda uppväxtförhållandena.

Det finns grupper av barn, vars traumatiska upplevelser är påtagliga, t.ex. krigsbarn eller de, som fått lämna sitt land under krig och därmed familj, kamrater, miljö samt det finns mentala följder och svårigheter p.g.a. av de händelserna. Men det finns också positiva erfarenheter som visar att skyddande, protektiva, faktorer kan styra dessa barns utveckling i en positiv riktning. Bland sådana kan nämnas mänskliga, trygga relationer och förhållanden i den egna barndomsfamiljen, en mogen, varm och generös inställning bland de emottagande personerna i den nya landet och en ny berikande livsmiljö med positiva intryck, upplevelser och relationer. (Weisath& Mehlum,1997)

En av intervjupersoner nämnde sporten som ett sätt att fostra den unge, kanalisera hans energi och skaffa social gemenskap. Peterson (Rystad & Lundberg, 2000) skriver också att idrotten idag är en av de viktigaste sociala miljöer där invandrar- och flyktingbarn umgås med "helsvenska". "Idrotten är idag också en av de få till buds stående karriärvägarna för dessa ungdomar." (s.142)

Flyktingföräldrarna skall ta hand om sina barn och ge dem den trygga uppväxt miljö som alla andra föräldrar. Men för att kunna ge tryggheten måste man själv känna sig trygg.

4.4 Hållningar och attityder

Hållningar och attityder bland flyktingar speglar självfallet olika individers tidigare erfarenheter och förväntningar, så som de är formade av livssätt och tankeformer i ett annat samhälle. Men de speglar naturligtvis också de erfarenheter som man har fått av tillvaron i det nya landet. Isolering, brist på kontakter, okunskap och frustration skapar eller förstärker en känsla av alienation och främlingskap. Risken är att flyktingars självbild och identitetsutveckling blir negativ och hämmar integrationsprocessen. Därför måste flyktingarnas aktiva medverkan i det sociala samlivet i stort vara en central dimension i varje lokal flyktingmottagningsverksamhet. (Kadhim, 2000))

Trygghet i mellanmännsliga relationer

Så länge man inte är trygg, kan inte heller bearbetning och läkningsprocess börja. De människor som under längre tid har levt under svåra påfrestningar och förhållanden, kan ha svårt att erkänna och berätta för andra vad som har hänt. (Weisath& Mehlum,1997: Herman, 1998))

Min undersökning visar att det inte är lätt för alla att visa, erkänna och berätta för andra vad man bär inom sig.

”Vissa söker sig till vår gemenskap, men andra är lite reserverade och när lektioner är slut går snabbt hem. De drar sig till sin egen värld.”

”I vissa kulturer berättar man inte alls, man förtränger istället.”

” Människor är inte alltid upptagna av det som har hänt. Vissa vill lyfta upp det och få respons av andra människor, vissa vill glömma det så fort som möjligt.”

”Min generella erfarenhet är att det är en större grupp som har problem, men det är inte många som uttalar det eller visar det.”

”De berättar inte något från början. De måste först lära känna mig – eftersom det här är oerhört personligt.”

Att berätta oerhört personliga upplevelser kräver tillit och trygghet i mellanmännsliga relationer. Att påbörja ett nytt liv, att börja läsa språket, arbeta och praktisera, att leva i en ny

kultur medför många påfrestande situationer och en del kriser vilka vållas nu av det identifierbart handlande subjekt, det må vara individer, grupper eller samhället. De nya speglar visar inte samma bild som i hemlandet och det är inte alltid lätt att uppleva tillit och trygghet i mellanmänskliga relationer. (Söderlindh, 1984)

Det kan få förödande konsekvenser eftersom människor är sociala varelser, som vanligen inte kan leva ett normalt och tillfredsställande liv utan att få tillhöra en trygg social gemenskap där tillit råder. (Weisath & Mehlum, 1997) Flyktningmottagningens arbetar riktar sig inte på det.

Tortyr är det klassiska exemplet på trauman som framkallas av en agerande medmänniska, och torteraren utnyttjar ofta just denna kärna i traumat som ödelägger förmåga att uppleva tillit och trygghet. (ibid) Hjälparbetare betonade: ”De är skadade för livet. De har det mycket svårt.”

Förmågan att lyssna

De mänskliga sorgmekanismerna varierar oerhört mycket från individ till individ. Förlust av närastående familjemedlemar, flykten, kriget, att lämna allt – det sätter sorgprocessen i gång. Om man ska kunna hjälpa människor i sådana situationer, fordras förmåga att lyssna och att ställa in sig på individens speciella behov och tempo. Hos många kommer det för alltid att finnas kvar ett sår som inte läker och som medför försämrad livskvalitet. (Weisath & Mehlum, 1997; Dyregrov, 1996)

Förmågan att lyssna och ställa sig på individens behov och tempo betonades i intervjuerna.

”När vi t.ex. befinner oss i en sorg och de har en form av sorgarbete, eftersom de har lämnat sitt land, vänner och arbete, allt. Det vad behövs väldigt mycket då är att man behöver prata om och om igen och att man har någon som orkar lyssna. För då bearbetar man hela tiden. Kan du prata om det så kommer du lättare förbi. Nej, inte förbi utan igenom sorgen, man kan aldrig hoppa över /./.”

”Man behöver inte speciell kompetens för att få flyktingar att öppna sig och berätta om sina upplevelser. Det är också ett sätt att rehabilitera.”

Mitt empiriska material visar att flyktningmottagningens verksamhet sätter flyktingar via IP i en aktiv medverkan i det sociala livet rörande skol-, praktik- eller arbetsmiljö. Det handlar också då om den funktionella anpassningen, ackulturation. Det sociala livet utifrån den

frivilliga organisationens och svenska kyrkans verksamheten riktar sig däremot till flyktingarnas "själsliga" anpassning. I detta sammanhang betyder det bland annat att ge stöd till flyktingar att bearbeta sina upplevelser och därmed rehabilitera dem.

4.5 Integrerade kunskaper

Flyktingmottagningens resurser, åtgärder, kompetens och ansvarsområden spelar en viktig roll i flyktingarbete. (Kadhim, 2000)

Enligt min undersökning finns det få resurser på flyktingmottagningen, stödåtgärderna är av selektiv och temporär karaktär, flyktingmottagningens ansvarsområde är den praktiska hjälpen och det materiella stödet och frivilliga organisationer och svenska kyrkan förväntas ta hand om själsligt stöd, vilket de i själva verket gör.

Som Söderlindh (1984) påpekar drabbar invandringen självständighet, självrespekt och identitet. Flyktingar drabbas mycket hårdare p.g.a. det som hände före flykten och i under väntan på asyl. Därför kräver hjälpuppgifter i flyktingsammanhang en helhetssyn och integrerade psykosociala kunskaper, konstaterar hon.

Empirin visar att samarbetet mellan de olika verksamheter som möter flyktingar har varit sporadiskt. I år möttes representanter för de verksamheterna för att starta ett gemensamt nätverk i syfte att dela erfarenheterna med varandra, att se vem som är bra på vad och utifrån detta utveckla samarbetet istället för att arbeta för sig själv.

Utifrån intervjuerna kan man inte dra slutsatsen att alla respondenter lägger lika stor vikt på helheten. Dessutom lägger respondenterna olika innebörd i begreppet. Helheten kan betyda:

- att själen och kroppen hör ihop,
- integrerade tidsperspektiv där förflutna, nuet och framtiden hör ihop och
- att se människan med dennes egna förutsättningar, socioekonomiska och kulturella bakgrund och sociala nätverk.

"Jag ser som väldigt viktig att se de människor som hela. Kroppen och själen hör ihop."

".../vi utbildar människor för olika saker, vi har blivit specialistsamhället istället för att vi ser helheten med denna människa."

”Jag tror väldigt mycket på allmän medmänsklighet, där människor som möter flyktingar har en kunskap om hur man kan bemöta de här människor. Man lär sig att bemöta och hjälpa till att sätta ord på de upplevelser.”

” Jag upplever att eleverna inte har några stödåtgärder när de kastas ut i samhället. Om de har ett stort kontaktnät /.../ är det mycket lättare att ta sig igenom de problem de har. Men det är många som kommer ensamma till Sverige och de känner sig väldigt isolerade.”

4.6 Normaliseringsprocess

De tre stegen

Varje normaliseringsprocess/ tillfrisknandeprocess förlöper i tre steg/stadier: att återskapa trygghet, att rekonstruera trauma/ kris historien och att åter infoga individen i nätverk och samhället. Dessa tre stadier är i likhet med alla abstrakta begrepp är en praktisk konstruktion och skall inte tolkas alltför bokstavligt – det är en process som i sig är stormig och komplex. (Weisath & Mehlum, 1997; Dyregrov, 1997; Herman, 1998)

Empirin visade att flyktingmottagningens verksamhet syftar inte att återskapa trygghet i mellanmänskliga relationer och inte heller tar hänsyn till berättandets läkande effekt.

För att det tredje stadiet ska kunna genomföras behövs en mobilisering av en mänsklig omsorgskedja: socialt nätverk, hjälpare utanför hälso- och sjukvården som kyrkans personal, frivilliga, kriscentra, primärvården och det viktigaste ”självhjälp”.

Självhjälp består av råd till individer/ flyktingar om psykologiska, mellanmänskliga och handlingsrelaterade bemästringsstrategier, både skriftligt och muntligt. (ibid)

Det återkommande temat i intervjuerna är givande av information både skriftlig och muntlig till flyktingar. Information som handlar om att förstå, hantera och ge mening åt det som har skett och det som sker i en vardag. Information som hjälper att bearbeta det vad de bilder från flyktingfamiljens album brukar visa och berätta. Introduktionsprogrammet rymmer inte sådan information trots att flera respondenter efterlyste det:

”Får de hjälp kan man få många på rätt håll igen. ”

”Det är viktigt att trycka på flyktingmottagningen att de försöker hjälpa flyktingar. Att fråga om deras önskemål, fråga om deras problem.”

”Lika väl som är en mänsklig rättighet att kunna få taket över huvudet, borde det vara en lika stor mänsklig rättighet att få rätt att bearbeta sina upplevelser.”

Annars blir man sliten efter fem år och kan aldrig integreras, sa socialsekreteraren.

4.7 SAMMANFATTNING

I flyktingarnas liv finns ofta många svåra upplevelser eller trauma. Varje normaliserings- respektive tillfrisknandeprocess sker i tre stadier: att återskapa trygghet, att rekonstruera trauma/ kris historien och att åter infoga individen i nätverk och samhället.

Det kommunala flyktingmottagandet ordnar den praktiska och materiella hjälpen för nykomna flyktingar, som bostad, utbildning, försörjning osv. På ett sådant sätt skapas förutsättningar för flyktingar att återskapa trygghet, dvs att förändra upplevelse av konstant och oförutsägbart fara (som många flyktingar levtt under en längre tid) till en upplevelse av relativ trygghet i det här landet.

Genom att aktivera flyktingar i full sysselsättning gör flyktingmottagningen ett försök att infoga flyktingar i ett socialt nätverk som skolan, praktik och/ eller arbete och tilldela de nya roller för en mer meningsfullt liv. Forskningen visar att ju fler roller man har, desto fortare kommer man på fötterna igen. Intervjuerna visar att de nya rollerna inte alltid upplevs av flyktingar som meningsfulla och ibland skapar det irritation och väcker motstånd.

Att fullt sysselsätta flyktingar inom kort tid efter placeringen i kommunen ses som ett sätt att få flyktingar att gå från stigmatiserad isolering till social gemenskap. Det händer inte alltid att de nya sociala miljöerna (skola, praktik, arbete) erbjuder stöd och gemenskap. Det finns andra sociala miljöer som kyrka eller frivilliga organisationer om vilka flyktingar inte alltid informeras om. Kyrkans eller de frivilligas verksamhet går ut på bl.a. att ge själsligt stöd och bryta isolation.

Till stödåtgärder förhåller sig flyktingmottagningen selektivt. De selektiva stödåtgärderna till sitt innehåll och omfattning beror på personalresurser och pengar. Till vilka de selektiva åtgärderna riktas beror på vilket område ”det brinner” och hur mycket det syns i samhället.

Flyktingarnas möjligheter att komma vidare med det nya livet och inte stanna kvar i någon fas beror på avgörandet om hur stor del av hjälpen som ska bestå i självhjälp, respektive komma från ett mellanmännisklig nätverk eller från ett professionellt håll. Avgörandet skulle träffas på grundval av noggrann bedömning av flyktingens hela situations svårighetsgrad och personalresurser.

Flyktingmottagningen gör ingen sådan noggrann bedömning av flyktingens situation. Hjälpen av typ hjälp till självhjälp existerar inte. Det medföljer konsekvenser för flyktingar. De personliga tragedierna som flyktingar bär med sig och de kriser som flyktingar genomgår under den första perioden i det nya landet ur ett enocentriskt förhållningssätt i arbete med flyktingar matchar inte den rådande ”sköt dig själv” ideologin och därmed står de inte på flyktingmottagningens dagordning.

Det andra ytterligheter är att tidigare friska och normala människor / flyktingar p.g.a. de symptom de uppvisar rekommenderas psykiatrisk hjälp. De flyktingar som inte uppvisar symptom och som drar sig i isolation istället, förlänger ännu mer den långa vägen till tillfrisknandet. De som rekommenderas professionell hjälp har kanske haft få kontakter med hälso- och sjukvården och ingen alls med psykiatrin. När de till slut får den kontakt, psykiatiseras och medikaliseras de för de problem som i själva verket har social grund.

Flyktingar påverkas i varierande grad av flyktingskapet och invandringen i sig. Detta medföljer ofta rollförändringar, problem med barn, konflikter i parrelationer och skilsmässor.

Det lokala flyktingmottagandet har för huvudmål integration i det svenska samhället, självförsörjning och SFI som syftar till att ge grundläggande kunskaper i svenska och samhällsinformation.

De viktigaste länken till att åter infoga flyktingar i nätverk och samhälle är självhjälp som består av råd till individer och grupper om psykologiska, mellanmänniskliga och handlingsrelaterade bemästringsstrategier, både skriftligt och muntligt. En särskild åtgärd som hjälp till ”självhjälp” ges inte till nykomna flyktingar. Flyktingar får hjälp bl.a. att bli fungerande föräldrar istället för att få hjälp att bli fungerande individer.

Samarbete mellan de olika verksamheter som möter flyktingar har varit sporadisk. Nu görs ett försök till att skapa ett gemensamt nätverk med syfte att dels komplettera varandras kunskaper och dels att på ett bättre sätt utnyttja de resurser som finns.

5 SLUTORD

Sverige har en lång erfarenhet av flyktingmottagandet. Flyktingar kommer oftast från krigsdrabbade områden. Erfarenheter från de många olika grupper finns såsom kunskap om vad det innebär att komma som flykting både för vuxna och barn. Många som kommer behöver hjälp för att kunna börja utnyttja sina resurser och att bilda sig en realistisk uppfattning om sina möjligheter i det nya landet. Det finns många som får den hjälp.

Det finns mycket som är bra med flyktingmottagandet i det här landet. Det har jag och mina vänner en personlig erfarenhet av.

Det finns också en del som är mindre bra eller saknas.

Det skrivs ofta om att flyktingar och invandrare p.g.a. en rad försvårade livsvillkor behöver särskilda åtgärder sk positiv särbehandling. Jag efterlyser att sk positiv särbehandlingen ska avse åtgärder i form av information som berör kunskap om flyktingskapet och invandringen. En strukturerad information som ska ges både skriftligt och muntligt till alla flyktingar under introduktionsperioden och som ska bli en obligatorisk del i alla kommuners introduktionsprogram. Jag tycker att den ”informationsåtgärden” är en nödvändig och grundläggande förutsättning för en bra start i det nya landet. En sådan informationsåtgärd finns bara i några få kommuner.

Muntlig information i föreläsningsform kan ges av kuratorer, hjälparbetare, kyrkans personal eller socialsekreterare som har erfarenheter och kunskap på området.

Under denna uppsatsresa har jag själv träffat sju kunniga och erfarna människor – mina respondenter och jag är övertygad om att det finns många sådana.

Det kan inte vara viktigare att lära sig svensk historia eller lagar och förordningar än att lära sig hur man själv fungerar i en svår tid, vilket hjälper till att förkorta den långa tillfrisknande vägen som löper parallellt med en orienteringsprocess i den nya landet.

En del flyktingar klarar sig bra. En del fastnar på vägen och aldrig kommer ut. Båda grupper har en gemensam väg att börja med - den långa, långa tillfrisknande vägen. Den är oftast fylld av smärta, sorg, förluster, vilsenhet, förvirring och mardrömmar eller – tomhet.

En del klarar sig till slut. Men det tar många år och mycket kraft. Under tiden blir de vuxna förlorare, deras barn blir förlorare - och de svikna.

På vägen till tillfrisknande bevittnar barn de vuxnas försök att förstå, hantera och ge mening åt det som skett i deras kamp att gå vidare, att lyckas.

Denna tid är en tid av givande och tagande. Barnen ger sina föräldrar styrkan att gå vidare. Deras föräldrar ger tillbaka vad de kan ge. Oftast räcker det inte.

Flyktingar kommer för att i första hand rädda sina barn. De får ett nytt land och chans till ett nytt liv.

Genom att inte hjälpa flyktingar att strukturera sin historia, inte ge psykologisk och emotionellt stöd och inte ge flexibel information utsätter flyktingmottagandet dessa människor för ett påtagligt lidande som drabbar de själva och inte minst deras barn.

Det finns en internationell barnkonvention. Den respekterades inte i flyktingarnas respektive länder. Den skulle respekteras i det förlovade landet Sverige.

Vi alla har ett ansvar mot alla världens barn på ett globalt och ett lokalt plan. Vi kan börja här och nu genom att skapa trygga uppväxtmiljöer för dem. Genom att hjälpa flyktingar /flyktingföräldrar att få kunskap om hur de kan hjälpa sig själva hjälper man barnen att låta bli se sina föräldrar sorgsna, frustrerade, marginaliserade och **hjälplösa** både i förhållandet till sig själva och till det förlovade landet Sverige.

Det finns en deklARATION om mänskliga rättigheter. I detta sammanhang vill jag citera prästen:

”Lika väl som är en mänskligt rättighet att kunna få tak över huvudet, borde det vara en lika stor rättighet att få rätt att bearbeta sina upplevelser.”

6. REFERENSER

Litteratur

- Christiansson, Sven-Åke (1994) *Traumatiska minnen*. Borås: Natur och kultur
- Cullberg, Johan (1975) *Kris och utveckling*. Stockholm: Natur och kultur
- Dyregrov, Atle (1997) *Barn och trauma*. Lund: Sigma förlag
- Eliasson, Rosmari (1995) *Forskningsetik och perspektivval*. Lund: Studentlitteratur
- Gilje, Nils & Grimen, Harald (1993) *Samhällsvetenskapliga förutsättningar*. Göteborg: Diadalos,
- Herman, Lewis Judith (1998) *Trauma och tillfrisknande. Om följderna av incest, våldtäkt, krig och tortyr och behandling av dessa trauma*. Mölndal: PR-Offset AB,
- Hörnqvist, Sten-Åke (1988) ”Se inte flyktingar som socialklienter” i Hörnqvist, Sten-Åke red *Vilken framtid*. Malmö: Sober Förlag,
- Kadhim, Abdul. M. (2000) *Svenskt kommunalt flyktingmottagande*. Umeå: Akademiska avhandlingar vid Sociologiska institutionen No 20
- Lindgren, Lena (1989) *Att finna en väg. En studie kring flyktingarnas första tid i Sverige*. Stockholm: Stockholms förvaltning (FoU-rapport)
- Patel, Runa & Davidsson, Bo (1994) *Forskningsmetodikens grunder*. Lund: Studentlitteratur
- Sarnecki, Jerzy (1996) ”Problem profiler hos ungdomar inskrivna på särskilda ungdomshem i Stockholms län” i Statens institutionsstyrelse *Vård av ungdomar med sociala problem – en forskningsöversikt* Stockholm: Liber Utbildning
- Sato, Ramón (1999) ”Familjer på flykt – bilder som slogs i spillror, bilder som återuppstår” i Hansson, K. & Sundelin, J., red *Familjeterapi- tillämpningar ur ett svenskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur
- Soydan, Haluk (1995) ”Migration” i Guldberg, Ted (red) *Samhällsproblem*. Stockholm: Liber Utbildning AB

Svenning, Conny (1999) *Metodboken*. Eslöv: Lorents

Svensson, Per-Gunar & Starrin, Bengt (2000) *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur

Övrigt

Prop. 1983/84:199

Socialstyrelsen (1988a) *Flyktingbarnens behov av stödinsatser*. Stockholm: SoS-rapport 1988:22,

Socialstyrelsen (1988b) *Att arbeta med flyktingbarn inom psykiatri och socialtjänst*. Stockholm: PM 1988:37

Socialstyrelsen (1994) *Ensam. Om flyktingbarn utan vårdnadshavare i Sverige*. Stockholm SoS-rapport 1991:7

Internetsidor

www.integrationsverket.se/rapporter/serie5

www.immi.se/statist2.htm

7. BILAGOR:

BILAGA 1

INTERVJUGUIDE

1. Vad arbetar du med? Syfte och mål med verksamheten?
2. Du möter flyktingar. Hur upplever du dessa möte? Vad ser du då?
3. Vad har du för förväntningar? Vad har de för förväntningar?
4. Hur upplever du deras psykiska hälsa? Vad ser du?
5. Vad får de för hjälp? Vad tror du att behöver för hjälp?
6. Vad har du för människosyn – människan som objekt, subjekt eller både och?
7. Ser du om de befinner sig i kris? På vilket sätt? Vad gör du då?
8. Har flyktingar som du möter kunskap om hur de kan hjälpa sig själva?
9. Vad finns runt omkring flyktingar som du möter? Hinder? Möjligheter?
10. Hur upplever de sin situation? Hur upplever du deras situation?
11. En del flyktingar har svåra upplevelser i sitt bagage? Hur påverkas de av det?
12. Hur upplever de den första tiden i Sverige? Hur påverkas de av det?
13. Behöver de hjälp med det? Vilken hjälp i så fall?
14. Vilka är dina universella erfarenheter utifrån möte med flyktingar?

15. Vilka är dina specifika erfarenheter i utifrån möte med flyktingar?

16. Vad som är bra/ dålig med denna verksamheten? Hur kan det förbättras?

BILAGA 2

Statistik över invandringen 1980-1997

Arbetskraftsinvandring

Permanent uppehålls- och arbetstillstånd för bosättning i Sverige av rena arbetsmarknadsskäl beviljas i princip bara om arbetskraftsbehovet inte kan tillgodoses inom Sverige. Exempel på grupper som får tillstånd är sådana som har nyckelfunktioner inom näringslivet.

Under 1997 beviljades ca 433 uppehållstillstånd av arbetsmarknadsskäl jämfört med 274 år 1996. Andelen kvinnor var 23 procent.

Uppehållstillstånd arbetskraftsinvandring 1997 efter kön

	Antal	Kvinnor	%
Polen	17	6	35
Ryska Federationen	24	2	8
Indien	14	3	21
Japan	24	1	4
Kina	53	9	17
USA	128	39	30
Australien	20	1	5
Övriga	153	37	24
Totalt	433	98	23

Beviljade uppehållstillstånd 1980-1997

År	Flyktingar	Anhöriga	Arbetskraft	Adoptivbarn	Gäststuderande
1980-84*	4 700	7 000	740	1 140	510
1985-89*	14 800	12 400	180	1 150	660
1990	12 800	22 200	260	920	1 140
1991	18 700	21 200	300	1 090	970
1992	12 800	19 700	210	920	1 230
1993	36 500	19 800	160	880	1 600
1994	44 900	26 000	130	890	1 100
1995	5 600	19 700	190	790	1 500
1996	4 800	18 800	270	800	1 800
1997	9 600	18 900	430	700	2 400

Antal och andel uppehållstillstånd av olika flyktingskäl och humanitära skäl under 1988-1997

Antal och andel uppehållstillstånd av olika flyktingskäl och humanitära skäl under 1988-1997

År	Kvot	Konvention	Krigsvägran	De facto	Skyddsb.	Hum.skäl	Totalt antal
1988	9%	23%	7%	37%		23%	16 125
1989	8%	16%	1%	32%		42%	24 879
1990	11%	17%	-	31%		41%	12 839
1991	9%	8%	-	20%		63%	18 663
1992	27%	5%	-	19%		49%	12 791
1993	3%	3%	-	11%		84%	36 482
1994	17%	2%	-	6%		75% 1)	44 875
1995	34%	3%	-	25%		38%	5 642
1996	34%	3%	-	34%		29%	4 832
1997	12%	14%	upphört!	upphört!	8%	66%	9596

1) därav 40 procent enligt regeringens aprilbeslut om familjepraxis

Beviljade uppehållstillstånd 1980-1997, samtliga

Residence permits 1980-1997

Tabell 3

År	flyktingar eller motsvarande	anhöriga	därav flyktinganhöriga	arbetsmarknad	gäststuderande	adoptivbarn	enligt EES-avtalet
1980	4 062	7 786	..	948	821	..	
1981	3 857	7 938	..	918	391	..	
1982	6 266	6 440	..	983	366	..	
1983	3 688	6 149	..	632	476	..	
1984	5 413	6 561	..	237	509	1 141	
1985	7 314	6 944	498	98	478	1 372	
1986	11 486	9 670	1 491	171	467	1 245	
1987	14 042	12 387	2 503	222	678	1 320	
1988	16 125	15 093	3 692	257	855	1 003	
1989	24 879	18 029	5 430	167	821	787	
1990	12 839	22 221	5 189	263	1 143	917	
1991	18 663	21 230	6 869	300	969	1 086	
1992	12 791	19 662	7 112	215	1 233	916	
1993	36 482	19 796	7 553	159	1 611	880	
1994	44 875	25 975	13 508	127	1 086	884	6 040
1995	5 642	19 707	8 040	190	1 504	794	4 649
1996	4 832	18 816	3 908	274	1 771	807	5 164
1997	9 596	18 910	3 785	433	2 376	694	4 556
Totalt	242 832	263 314	69 578	6 594	17 555	13 846	20 409

Källa: Statens Invandrarverk, 1998.

Beviljade uppehållstillstånd 1980-1997, samtliga

Residence permits 1980-1997

Tabell 3

År	flyktingar eller motsvarande	anhöriga	därav flyktinganhöriga	arbetsmarknad	gäststuderande	adoptivbarn	enligt EES-avtalet
1980	4 062	7 786	..	948	821	..	
1981	3 857	7 938	..	918	391	..	
1982	6 266	6 440	..	983	366	..	
1983	3 688	6 149	..	632	476	..	
1984	5 413	6 561	..	237	509	1 141	
1985	7 314	6 944	498	98	478	1 372	
1986	11 486	9 670	1 491	171	467	1 245	
1987	14 042	12 387	2 503	222	678	1 320	
1988	16 125	15 093	3 692	257	855	1 003	
1989	24 879	18 029	5 430	167	821	787	
1990	12 839	22 221	5 189	263	1 143	917	
1991	18 663	21 230	6 869	300	969	1 086	
1992	12 791	19 662	7 112	215	1 233	916	
1993	36 482	19 796	7 553	159	1 611	880	
1994	44 875	25 975	13 508	127	1 086	884	6 040
1995	5 642	19 707	8 040	190	1 504	794	4 649
1996	4 832	18 816	3 908	274	1 771	807	5 164
1997	9 596	18 910	3 785	433	2 376	694	4 556
Totalt	242 832	263 314	69 578	6 594	17 555	13 846	20 409

Källa: Statens Invandrarverk, 1998.